

Dissertationum Ecclesiasticarum

TRIGA:

De { Sanctitate Relativa.
Veneratione Sacra.
Sortitione & Alea.

Quibus accedunt

FRAGMENTA SACRA.

A

JOSEPHO MEDO, *Anglo,*
S. T. B. Scripta.

~ LONDINI, ~

Typis Tho: Roycroft: Impensis Jo. Martin, Jac. Alle-
strye, & Tim. Garthwait, in Cœmiterio
D. Pauli, 1653.

A

Handwritten signature or mark.

Disquisitiones Echlesiasticae

TRIGA

Sancti & Reliqui
Inventiones
Scriptiones &c.

Colles recentior

FRAGMENTA SACRA

JOSEPHO MELO, Anglico,
S. T. B. Scipio.

LONDINI

Printed by J. Smith, in Strand,
near St. Dunstons Church, in
Great Britain.

Reverendo in Christo Patri & Do-
mino, Lanceloto, Ecclesiæ
Eliensis Episcopo;

Cultum meum testaturus,
Otij rationem redditurus,
De adventu gratulaturus,

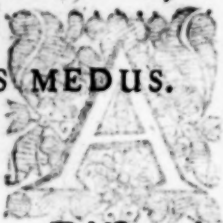
Affero offeroq;

Affero tibi, *Præsul reveren-*
de, levidense hoc munus;
sed jure quodammodo tuum;
quod in sacello tuo mihi pri-
mo conceptum, & ab in-
stitutis in eo ad Veneratio-
nem sacram: qualia ego nec videram antea,
nec cognoveram. Quod tardius pepererim, ejus
mibi excusatio duplex: & ab ingenio, & ab ar-
gumento. Illud mihi tardiusculum est, & cuncta-
bandum; nec in ullo (verum fatebor) expedi-
tum,

tum : hoc , ut per se difficile , ita non nimis ,
 quod ego viderim , aliorum vestigiis tritum . Sed
 quid hinc excuso moram ? Revera destinaram ti-
 bi hoc munusculi ad Autunnum : sed insolitus
 ex defluxu morbus per multos dies , & eos ipsos ,
 quibus tu hic aderas , & faciem mihi totam desor-
 mavit , & consilium . Quid facerem ? Calendas
 Jani cogitabam , & strenam esse placui . Ecce
 interim percrebuit adventus regii fama , mense
 post futuri : eo distuli , sed unius problematii fe-
 nore auctum , cui occasio mihi a Natalitiorum so-
 lennibus . Sed cum id quoq; fefellit temporis , hoc
 distuli ; nec ultra jam differo aut ipsum , aut me
 tibi consecrare : Illud non , ut volui , bonum ; me
 utinam talem , qualem tu velis .

JOSEPHUS MEDUS.

Dissertatio

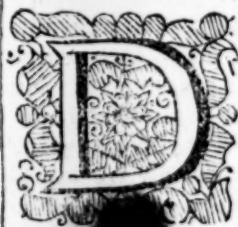

Disertatio prima.

De Sanctitate Relativâ.

CAP. I.

*Sanctitatis triplex notio. Definitio Relativæ posita
& exposita: præsertim à duplici ejus modo ex
causâ duplici, Domini & Præsentie.*

E Relativâ Sanctitate apud te dicturus sum, Præsul Reverende, quam nolo rem novam putes, sed veterem, appellatione nova. Nec injusta mihi causâ sic distinguendi. Ut ne ob ancipitem & incertum nimis verbi Sanctitatis usum, mens in ipso vestibulo fluctuet; nec satis certo comprehendat futuri sermonis metam. Nam cum Deum sanctum dicimus, cum viros pios sanctos, cum res etiam inanimas (saltem extra omnem animæ aut mentis respectum) hoc titulo insignimus: quis non videt, in rebus tam diversis diversam esse Sanctitatis notionem? Diversam dico; & quam triplici nota disparaverim, in *Essentialem. Virtuosam & Relativam.*

B

Essen-

Essentiali sanctitate Deus ipse sanctus est, cujus sanctitas non est aliud ab Ipso. Virtuosa nos debemus, id est, pietate imbui; qualitate nimirum sancta, quam virtutem viri pii, seu virtutem finieris religiosam: Cujusmodi Græcis proprie *Ὁσιότης* dicitur, Latinis Sanctimonia. Atqui res inanimas, aut quasi (secluso nempe in Personis quod est personæ) has tandem appellamus sanctas *Sanctitate Relativa*, quam definitio *Peculiaritatem rei adversus Deum, à certo præsentia ipsius, aut dominij modo.*

Exod. 19.
5.

Relativam autem appello: qualitatis enim nihil habet; sed pura puta Relatio est: cujus participes res Græci proprie *ἱεράς*, Latini sacras nominarint; nec facile in hac notione alternarunt, aut hi, aut illi. Peculiaritatem dixi; Deo nempe præeunte, & monstrante. Peculiare recte dici, quodcunque sanctum est. Audi ipsum ad Israelitas. *Si sedulo attendetis voci meæ, & servabitis fœdus meum; utique eritis mihi Peculium præ omnibus aliis populis, nam mea est tota terra. Vos autem eritis mihi regnum Sacerdotale, & gens sancta.* En gentem Israeliticam propterea sanctam, quia Deo peculiaris præ omnibus aliis populis. Unde facile elicias definitionem gentis sanctæ, & omnis sanctitatis relativæ. Addo, *adversus Deum*: non enim, quod cuivis peculiare, id sanctum est; sed quod Deo. Nec dubites, an ad Deum aliquid sit ejusmodi. Nam quid si ipsius sint omnia, quæ sunt? An idcirco nihil habebit præ aliis peculiare? Appage argumentum: modo enim dixerat, *Terram totam*

totam suam esse, id est, omnes mundi incolas : & tamen populum Israeliticum peculiariter suum, præ omnibus terræ populis : non enim Peculiare hoc Deo adimit quidquam ; imo nobis quædam, quippe quorum non, ut aliarum rerum, plenam & promiscuam fecit potestatem. Postremo subjungo, a certo *præsentia ipsius, aut dominij modo*, quibus geminam sanctitatis hujus efficientem designare volui ; simulque innuere, duos inde oriri sanctitatis modos, natura quidem diversos, re sæpe numero conjunctos, *Præsentia & Proprietatis*. Priorem evidenter arguit illud Dei ad Moſen e rubo dicentis, *Extrahæ calceamenta tua de pedibus tuis ; nam locus, in quo ſtas, terra sancta est* : Ideo scilicet, quod illic Deus visibili specie apparuit, & singulari modo præsentem sese exhibuit. Alioquin, quid, quæſo, intererat inter istum locum, & reliqua illius deserti loca ? Sola præsentia Dei singularis hunc locum singularem fecerat : & adhuc facit omnem locum, ubicunque * habet singulariter.

Ex. 3. 5.

Fortè legendum,
Habitat.

Posterioris autem, quæ a proprietate, seu dominio est, sanctitatis exempla ubi :ve obvia sunt, & vulgaria. Ita enim Decimæ dicuntur *sanctæ*, quia Domini sunt omnes decimæ, nempe jure & dominio singulari. Ita portiones illæ apud *Ezekielem* ex terra Israelitide Deo offerendæ, longæ vicies quinquies mille cubitos, latæ decies mille, Levitis & Sacerdotibus in jus possessionis tribuendæ, appellantur, *oblatio sancta, sanctum è terra, & res sancta Jehovah*. Quin & Corachi & sociorum ejus impiissimorum hominum Thuribu-

Lev. 27.
30.

Ezek. 45.

V. 1. 6.

V. 4.

V. 1.

NUM. 17.

3.

1 Reg. 8.

2 Chron.

v. 2.

la e medio incendio tolli jubet Deus, & sacris adhiberi usubus: *Quia*, inquit, *admoverunt illa coram Jehovah, ideo sancta sunt*: Scilicet ad Sanctitatis rationem sufficit Deo admoveri, id est, dicari, offerri: Hinc enim Deo peculiare illud jus acquiritur, & ab eo rebus sanctitatis hujus prerogativa. Sed utriusque Modi, tam presentiae, quam dominij exemplum praestat Sanctuarium Dei Hierosolymis. Dominij, nam Dei domus dicebatur & Templum Domini. Praesentiae, quod Dei *Habitaculum* audiret; quod ibi Deus cum hominibus colloqui, ibi homines Deum convenire, orare, audire, & de rebus obscuris consulere solebant. Ut taceam tot sacrificia, tot rerum typicarum mysteria, totidem fuisse praesentis Dei symbola.

CAP. II.

Divisa deinde ex subjectis in tres species: Personarum, Rerum, & Circumstantiarum res & personas; id est locorum & Temporum. Ordo de istis dicendorum, & primo aptatur singulis efficiens Sanctitatis gemina, & duo quos inde elici modos. Ratio Templi in quibus sita.

CUm vero, ut modo innui, duo hi Sanctitatis modi, seu causae aliquando in unum coeant subjectum: melius, & ad distinctionem explicationem accommodatius fecerimus, si Relativae sanctitatis species, non ex istis, sed

ex

ex rerum subjectarum varietate putaverimus. Atque ita eam triplicem comperiemus; pro tribus rerum sanctarum generibus: aut Personarum aut rerum, aut eorum quæ circumstant Res & Personas, quæ omnia explicatum & adsertum ibi breviter, & tanquam pedem in singulis ponens: quia vulgo, aut non advertuntur, aut plane tolluntur hæc discrimina. Primo autem dicam, quid in singulis hisce efficiat sanctitatem. Deinde monstrabo, non tantum antiquitus sub lege (quod a nemine negatur:) Sed & hodie in Evangelio, (de quo a multis ambigitur) reperiri Res, ut olim, sanctas: & quas numeravi rerum sanctarum differentias. Postremo, viam ut aperiā, & muniam ijs, quæ postea mihi de Veneratione sunt dicenda: ex proprietatibus rerum sanctarum præcipuas, & *ἰσχυράς*, seligam duas, quas facie explicationis meæ illustrem.

De primo igitur ut dicam; In Rebus & Personis omnis sanctitas a dominio est. Utraque enim dicuntur sancta, quod ipsa Dei sunt; non quia Deus in ipsis. Ad Circumstantias me vocas? Eas duplices intelligo, locum & tempus: ex quibus Tempus itidem sanctum est ob Dei proprietatem; locus autem ob præsentiae modum. Locus enim sacer Templum est; cui agnata est adeo peculiaritas præsentiae; ut hinc vel Cælum ipsum dicatur Templum, quod in eo Deus peculiariter resideat. Ita *Psal. 11. 4. Jehova in Templo sancto suo, Jehova cuius solium est in calis: Et Jona 2. 8. Cum obrueretur in me anima mea, (Jonas loquitur) Jehova recordatus sum; pervenitque ad te*
oratio

oratio mea in templum sanctum tuum, id est, in Cælum. Quin & Sacerdotibus benedicentibus populo, 2 Chron. 30. 27. dicitur, *Pervenisse orationem eorum in habitaculum sanctum illius in Cælum*. Imo etiam Romanis, notum est communem fuisse & Aedi sacrae, & Cælo, appellationem Templi. Hæc autem omnia eousque volo intelligi, cum in propria ratione singula consideremus: neque personas, Res, Loca, Tempora hic spectemus, ultra rationes personarum, rerum, locorum, temporum.

Interdum enim fit, ut res subjectæ non una ratione dicantur sanctæ: quia ratio earum non est una: scilicet loca, rerum, & personæ, locorum conditiones induunt: Ut pro geminae conditionis respectu congeminetur uoque ratio sanctitatis. Templum mihi cogita, illud enim & locus sanctus est, ob divinæ præsentia modum; & res sancta, propter ædificium ipsum Deo consecratum. Sed cum *Divus Paulus* personis Fidelium loci rationem affingit, & Templis assimilatur: tum personas, & loca, & res fieri cernis, sed *ἀναλόγως*, quamvis pulchre & mirifice huc quadrat utraque Templi ratio, tam præsentia, quam Domini. Præsentia; vos enim, inquit, *Estis Templum Dei viventis; sicut dixit Deus: Habitabo in ijs, & inambulabo*. Deinde Domini; sequitur enim, *Et ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus*. Eodem per omnia spectat alterum illud ejusdem, *An ignoratis corpus vestrum esse templum Spiritus sancti, qui est in vobis, (hoc præsentia est:) neque vos esse vestri juris? (hoc Domini est.)*

CAP. III.

Ostensum, hac rerum sanctarum discrimina, non tantum sub Lege fuisse olim, sed & hodie sub Evangelio. Illis Naziræos, Levitæ; Oblationes, Sabbata, &c. Templum: nobis Clerum nostrum, nostras Decimas, &c. Ecclesias, Dies dominicos.

SED de sanctitatis Efficiente satis: jam porro videamus de Existentia; uæ secunda propositi mei pars: & cui fidem videor mihi facturus ex singularum specierum exemplis, tam in Lege, quam in Evangelio. In lege Personæ sancti erant, tum Ordinarij, Levitæ; tum extraordinarij, Naziræi: hi pro tempore Deo separati, ejusque facti. Omnibus enim diebus *Naziræatus sui*, inquit Dominus ad Moſen, *Naziræus Sanctus est Jehovah.* Isti vero in perpetuum Deo addicti, eique manicipio dati. *Separabis*, inquit, *Levitæ e medio filiorum Israelis, ut sint mei Levitæ.* Audis hic jus Dei peculiare? audi etiam sanctitatem. *Quo die*, inquit, *percussi omne primogenitum in terra Egypti, sanctificavi illa mihi: assumpsi autem Levitæ pro omni primogenito in filiis Israelis.* Et *Exra* 8. 28. *Vos*, inquit *Eſra* (Levitæ autem alloquitur, nontantum Sacerdotes) *Vos*, inquit, *estis sancti Jehovah, & hæc instrumenta sunt sancta, &c.* quod ne suspiceris ad solos Sacerdotes dictum, parem scias adfuisse numerum Levitarum & Sacerdotum, ex utroque ordine duodecim, *V. 24.* Porro, Res sanctæ erant, quas supra attuli,
Decimæ,

Decimæ, item Primitiæ & reliqua τὰ θυσιασθείου. Loca sancta etiam quæ ibi dixi sancta. Tempora sancta erant dierum & annorum hebdomadæ, & reliqua festa legalia. Ex. 31. *Observabitis Sabbatum, quia res sancta erit vobis. Sex diebus fiet opus; at die quovis septimo Sabbatum requies est, res sancta Jehovæ.* Et de alijs Festis, Lev. 23. 37. *Ista sunt solemnitatis Jehovæ, quibus convocabitis eos, convocationes sancta ad offerendum igne absumenda Jehovæ, Holocaustum & Munus.*

Atque ita in Lege rem claram feci. In Evangelio autem quid? Nihilne hic simile deprehendimus? Quid igitur, ut a Personis incipiam, Ministri Evangelici, & omnes (*Chrysostomi* dictione utar) ἱερατικῶν Συστήματος? Nonne homines adeo Deo sancti, adeo peculiare, ut Dei *SORS* dicerentur, & appellationem τοῦ Κλήρου, speciali jure usurpaverint? quid in communi sermone frequentius & uisitatius, quam ut filium Deo dicaturum affirmet, qui sacro ministerio destinatus? *Gregorium* ecce adi & audi, *Nazianzenum* illum, quem mater, nondum natum Deo devoverat, ὁσπερ, inquit, ἀπαρχὰς ἀλωνός τε καὶ λινοῦ, οὕτω καὶ τίχων τοὺς ἀληθῶς φιλοτίκους ἀπαπθέναι Θεῷ διαχρίον τε καὶ ὅσιον, ὅτι παρ' αὐτοῦ καὶ ἡμεῖς καὶ τὰ ἡμέτερα.

Sed a personis sanctis ad Res transeo, cujusmodi etiam in Evangelio Decimas quidni dicerem? Dei enim certe sunt; seu ipse suas fecit, seu nos fecimus vovendo. Id ipsum: censo de rebus

bus quibuscunque alijs Deo consecratis, & in sacrum usum traditis. Aut enim nos Deo nihil dicere, nihil cuiquam donare possumus, quod Christus tanquam sibi factum imputet, aut sit in odorem bonæ fragantiæ, & victimam Deo acceptam: Aut quæcunque ita dicamus, offerimus, ea sancta facimus, quia Dei facimus jure peculiari.

Porro Loca sancta quidni affirmarim Ecclesias, seu Tempia Christianorum? Cum in illis & nos convenire Deum solemus, & Deus nos ore ministerij sacri affari: Cum ipse Christus pollicetur, ubi duo aut tres congregabuntur in nomine suo, ibi se affore in mediò eorum. Et vero, quod longe maximum est, in affabili modo adest in mystico Panis & vini Sacramento. Haud enim verebor dicere, in sacrosancta Eucharistia non minus peculiariter & visibiliter nobis adesse Deum, quam *Mosè* in ardenti rubo: nec Templum Hierosolymitanum magis Christi corpus repræsentasse, quam hunc panem nobis exhibere. Locus igitur rubo circumpositus sanctus erat; & non erat sacra mensa? Templum Judaicum; & non nostra Eucharisteria? Hoc enim nomine. cur non appellarim τῆς Ευχαριστίας ædem, quam simili ratione alij Προσευτηριον dixere, a precum publicarum usu? Et quid, si non jugiter ibi exhibeatur hoc Sacramentum? Locus tamen sanctus erit, ubi solet exhiberi. Nam Filia *Pharaonis* fas non erat habitare in domo *Davidis*, quia, ut dicitur, 2 *Chron.* 8. 23. Sancta sunt ista, in qua ingressa est *Arca Jehovæ*. Annon multo magis nostra Eucharisteria

risteria sancta, ubi vera Jehovæ arca exhibetur, cujus illa tantum umbra?

Atque ita jam solum mihi restat Tempus sacrum, de quo multa quid dicam? faventes hic habeo multos. Quis enim fere diem sanctum esse negat e septenis unum, cumq; Apostolica institutione septimanæ primum? De quo *Ignat. ad Magnes.*

*Ignat. Epistola ad
Magnesium
nos paulo
post medi-
um. pag.
31.*

Πᾶς ὁ φιλόχριστος ἑορτάζει τὴν Κυριακὴν τὴν ἀναστάσιμον, τὴν βασιλίδα, τὴν ὑπέρτιν τῶν ἡμερῶν.

Et certe hoc quoque necesse est facere eos, qui n̄ inimum in hoc negotio fatebuntur; si Ecclesiæ fas sit, alios dies Deo festos instituere, eos itidem sanctos fore dies. Quod ut una cum reliquis, quæ de triplici hoc rerum sanctarum discrimine, uno quasi ictu & opera conficiam, totum ecce negotium unico epicheiromate evincam.

*Summa
dictionum.*

Si aliqui Personæ magis Dei sint, quam omnes: si aliquæ res; si aliqua bonorum nostrorum pars magis ejusdem sit, aut saltem esse possit, quam omnes: si aliqua loca, aut Tempora magis Deo pecularia sint, quam omnia: aut vere hæc omnia *Sancta* dixerō, aut Sanctitatem nondum vere definivi.

CAP. IV.

Transitum ad objectiones : Et primo asseruntur Personæ sanctæ inter Christianos ; & nomen Cleri : Hunc, ut & Levitas olim, Primitias esse, quas Ecclesia ex seipsa offert Deo.

Quis jam hanc viam non planam & tutam judicaret ? Attamen vada, nescio quæ, reperisse videntur Doctores (hic quidem nimis) novi, ad quæ & ipsi obhæreant, & aliorum illidant ingenia. Primo enim, de personis aiunt, sublatum nunc esse discrimen illud, quod in lege viguit, omnes Christianos esse sanctos, omnes Sacerdotes: ideoque ferendum non esse eorum supercilium, qui Cleri & Laicorum discrimen invexerunt, quasi non tota Ecclesia esset Dei hæreditas: aut quasi *Petrus* Presbyteros non admonuisset μή κατακυριεύει τῶν κλήρων, id est τοῦ ἐν αὐτοῖς ποιμνίου τοῦ Θεοῦ, ut ipse postea loquitur; plebem innuens; non Presbyterium; gregem ipsum, non Pastores gregis.

Verum quidem est, nec nos inficias imus, Omnes Christianos esse sanctos, omnes Sacerdotes: totam Ecclesiam esse hæreditatem, & sortem omnipotentis Dei. At sodes, nonne Ecclesia etiam Judaica erat sancta? Nonne tota Israelitica gens regale sacerdotium, & peculium Dei? Vos, inquit, eritis mihi regnum Sacerdotale, & gens sancta. Et alibi, Vos eritis mihi sancti; quia ego sanctus *Jehova*;

Ex. 19.

ua, qui discrevi vos a populis, ut sitis mei: Quo-
modo igitur ratio hæc Ministris Evangelij omnem
sanctitatem privatam tollit, Levitis non tollit
suam? Mirum forsan dixerò, sed verum: non
nuper in nos inventum, aut jactum hoc telum:
antiqua esse arma, quibus freti Corach, ejusque
consortes Dathan & Abiram in Mosén insurrexe-
runt & Aharonem. Quid enim illi? Totus, in-
quiunt, hic cœtus, omnes hi sancti sunt, & inter eos
est Jehova: quare ergo effertis vos super congregatio-
nem Jehovæ? Profecto non tam ovum ovo simile,
quam horum sermo nostrorum argumento. Quid
autem hic Mosés obtenderet, nisi idem plane
quod nos debemus? Populum Israeliticum san-
ctum inter populos, tribum Leviticam inter tri-
bùs: quia ex populis peculiariter elegerat Deus
hunc populum; ex hujus populi tribubus hanc
tribum. Ita nos, Ecclesiæ cœtum solum esse san-
ctum inter omnes mundi cœtus; at in hoc nihilo-
minus cœtu, præ reliquis ordinibus omnibus pe-
culiariter sanctos dicier qui Dei tractant myste-
ria. Hic enim cœtus Dei cœtus est præ alijs cœtu-
bùs; hic ordo præ alijs in hoc cœtu ordinibus.

Aliud enim vero est, esse gentem sanctam; quia
 hoc dicitur respectu aliarum gentium: aliud esse
 tribum sanctam; hoc enim dicitur respectu alia-
 rum tribuum. Item aliud est, esse cœtum san-
 ctum; quippe hoc dicitur respectu aliorum in
 mundo cœtuum: aliud, esse ordinem sanctum,
 nam hoc dicitur respectu aliorum ordinum. Pri-
 ori & communi sanctitate non distat Aharon a re-
 liquo populo, nec Presbyter Christianus a fra-
 tribus

tribus suis: at altera illa tantum fere uterque ab utroque, quantum Judæi ab incircumcisis, Christiani a non Christianis. Quod ne sinistre capias, atque aliorsum a meo sensu; de relativa sanctitate loqui me memento, non de vitæ sanctimonia, de sanctitate qua nos sumus Dei Sors, non qua Deus in nostra sorte.

Denique tota terra Israelitica sancta erat, & peculiaris Deo præ omnibus alijs terris: ideoque mancipio vendi non poterat, aut in perpetuum alienari. Et nihilominus in hac ipsa terra fundi Deo consecrati adeo privato jure sancti erant, ut horum respectu reliqui omnes profani haberentur. Quod de tota terra dictum, id tu de tota gente puta: quod de fundis ex hac terra sanctis, id tu de Levitica tribu ex hac gente. Certe qui omnem relationem noverit esse totam in respectu positam, & pro mutato respectu mutare naturam: qui absolutum novit a comparate dicto interstinguere, is mentem meam capiet, & plene intellexerit quæ velim. Nec præcipuum hunc ad Deum respectum negaverit; nec dignitatem hanc Ministerij sacri indigne tulerit, qui ex Apocalypsi adverterit, Ecclesias quidem esse Candelabra, in quorum medio est Christus; at Ministros Ecclesiarum esse Stellas, quæ in ipsa dextra Christi.

Clara sunt hæc: unum tamen est quod addam, non ut lucem his præferam (abunde jam feci) sed ut splendorem. Ut igitur populus Israeliticus *Oblatio* erant, & *Primitia*, quas Deus sibi fecit ex omnibus mundi populis; tribus autem Levi-
tica

tica Oblatio, quam populus hic ex seipsis fecit Deo; illi decimis similes, hi decimis decimarum: idem plane hodie fit. Ecclesia Christiana & catholica primitiæ sunt, quas Deus ex singulis gentibus, statibus & ordinibus hominum sibi elegit: *Clerus oblatio est*, quam Ecclesia ex seipsa præstat Deo. Id ne dicere tantum videar, utrumque firmabo tibi ex sacris literis. Ac primo de Israelitis, quod quasi Primitiæ erant Deo, audi ipsum ad *Jeremiam* dicentem, *Sanctum fuisse Israel* *Jehova*, *Primitias proventus ejus*: quotquot comedebant illum reos fuisse, malum evenisse ijs. Et de *Levitis*, quod oblatio erant ex filiis *Israelis*, ex 8. Cap. Num. ostendo; ubi Deus ad *Mosen*, *Admovebis Levitas coram Jehova*, & nitentur filij *Israelis* manibus suis super *Levitas*. Ita offeret *Aharon Levitas* OBLATIONEM coram *Jehova* e filiis *Israelis*; ut sint ad excercendum ministerium coram *Jehova*. Item, *Separabis Levitas e medio filiorum Israelis*, ut sint mei *Levitæ*. Et paulo post, *Nam omnino donati sunt mihi e medio filiorum Israelis*. Similiter de Ecclesia Christiana (ut hanc quoque *Spartam* adornem) *Jacobus*, ipsam nempe a Deo progenitam sermone veritatis εἰς τὸ εὐαγ. ΑΠ ΑΡΧΗΝ τῆς τῶν αὐτοῦ κτισμάτος.

Item *Johannes Apoc. 14.* de magno illo Agni comitatu stante super montem *Sion*, ad centum quadraginta quatuor millia, habentia nomen Agni, & nomen Patris ejus, scriptum in frontibus suis: de hoc, inquam, coetu, cujus descriptio in Ecclesiam planissime competit, auditur vox de

Cælo

Cælo dicentium, Οὗτοι ἡγορεῖσθαι ὡς τῶν ἀνθρώπων, Α Π Α Ρ Χ Η τῶ Θεῷ, ἔ τῶ Ἀρχῇ; hi empti sunt ex Hominibus, *Primitia* Deo & Agno. Hic tacitus mihi intervenis, & video, inquis, Ecclesiam quidem Dei, Primitias esse Deo sacras: at quo tandem testimonio confirmatum dabis, Clerum, quem vocas, Evangelicum, alias esse Christo, & Deo primitias ex istis primitijs?

Nomen quidem ipsum, ut verum fatear, seu *oblationis*, seu *Primitiarum* non memini uspiam in sacris literis nostro clero datum. At quid tum postea? Nonne satis est, si rem? Hanc autem si cures, aut quæras; quid, obsecro, magnum de Levitis dictum in lege, quod non de Discipulis suis dixit Christus in Evangelio? Nam *Johan. 17. Manifestum*, inquit, *feci nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi ex mundo. TUI* erant, & *mibi* eos *DEDISTI*. Item, Ego pro ijs rogo; non pro mundo, sed pro ijs quos *DEDISTI* mihi, ut sint unum, prout nos. Age jam, conferamus invicem Levitas, & Apostolos Christi; legis Ministros, & ministros Evangelij.

De Levitis dictum in lege, *Separatos esse e medio filiorum Israelis, ut sint Dei Levitæ*. Idem de Apostolis in Evangelio, esse *ἀσκήτους ἐκ τοῦ κόσμου*, esse homines Dei: *Tui enim sunt*, id est, Patris, ait Christus ad Patrem. De Levitis dictum in lege, *dono eos datos Aharoni*, ad ministerium Tabernaculi. Idem de Discipulis Christi in Evangelio, *dono esse datos Christo*, id est, vero *Aharoni*, ad ministerium Evangelij. *Mibi*, inquit, *eos dedisti*,

disti, & dedisti ex mundo ; & rogo pro ijs, quos dedisti mihi.

At, inquis, non hæc de Apostolis tantum Christus ; imo de omnibus in universum electis vult intelligi, eos scilicet fuisse Patris, eos sibi dedisse patrem. Itane amabo ? Age igitur, etiamne in Electos omnes & illud congruit, quod ait, *Custodi eos quos dedisti mihi, & nemo ex ijs perit, nisi filius isæ perditionis : ut Scriptura impleretur* & Etiamne illud, *Sicut me misisti in mundum, ita & ego misi eos in mundum* ? Absit, ut ego credam, aut perire posse electos, aut omnes fideles eodem a Christo missos, quo ipse a patre est modo ; quin potius dixerim, non hic notari electos ad vitam, sed selectos ad ministerium vitæ : idem hic esse Datos Christo, atque τὸν Κληρον, seu Sortem Christi. Idem Tui erant, quod clerus tuus erant. Adde amplius, Mundum hic non dici Reproborum mundum ; nec eos qui non sunt ex electorum, sed qui non ex electorum numero. Imo eandem prorsus esse hic notionem Mundanorum, atque hodie Laicorum. Antithesin enim vides ? *Non, inquit, pro mundo rogo ; sed pro ijs quos dedisti mihi.* Antithesin hic nullo pacto expedies, nisi Mundum definiveris τοὺς μὴ χριστῷ διδομένους. Quid igitur, inquires, non pro Laicis orat Christus ?

Imo orat ; sed hic non orat : imo cavit ne putetur orare. Quos enim pater sibi peculiares fecerat, pro his & ipse voluit orare peculiariter. Postea vero orat etiam pro reliquis. *Non tantum, inquit,*

inquit, pro istis rogo; sed & pro ijs, qui credituri sunt in me per sermonem eorum: Alij $\pi\tau\epsilon\upsilon\omicron\nu\tau\omega\varsigma$ legunt: inter eos Syrus. Ut sit, qui jam credunt, non credituri tantum. Utrumcunque dixit Christus, certe utrosque intellexit, & qui tunc erant, & qui postea futuri erant Christiani.

CAP. V.

Res etiam sanctæ vindicatæ contra objectionem de Typo. Non enim omnes oblationes fuisse typicas. Id ut ostendatur, de speciebus earum dictum, & primo de rebus sanctis sanctarum, seu קרבנים. Eucharisticorum usus idem, qui nostræ Eucharistiæ.

ITa suam Personis sanctitatem vindicavi: sequitur, ut Rebus etiam suam. Nam & in hoc scirpo nodus quæritur, quem facile ibo expeditum. Oblationes enim, de quibus est ea quam Rebus damus sanctitatem, ad Christum aiunt prævisse omni; & vel ipsum præfigurasse, vel eorum aliquid, quæ ad ipsum. Cum igitur Typi jam cessarint, certe & oblationes; si vero istæ, unde adhuc rerum sanctarum & non sanctarum discrimina? Nodum vides, sed minime Gordium; facile enim dissolvemus, si dicamus, Omnes in lege oblationes ejusdem non fuisse commatis; non eodem intendisse omnes: aliquas quidem umbras futurorum fuisse; omnes non fuisse. Quod ut clare demonstrum, vela mihi necessario pendenda,

denda, & altius immittenda navis in hunc rerum sanctarum, ut vere dicam, Oceanum: ut de generibus hisce possim, & quam innuo in illis, naturæ & finium diversitate aliquid promere magis diserte & exserte, ἐν ὅνταμαί πλείονα ἢ ἐν πολλοῖς ἔσται. Omnia in lege Oblata, quæ generali nomine **שְׁמֵחָ** dixerim, aut simpliciter Sancta erant, aut *Sancta Sanctorum*: illa **קְדוּשָׁה** id est, *Levata*, sola & ubique appellata: hæc simili privilegio **קְרִבְנִי** Illa quidem simpliciter sancta, quod Deo simpliciter erant dicata: hæc sancta sanctorum, quod, non solum, ut illa, sancta erant; sed etiam rerum sanctarum umbræ: Unde prerogativam præ alijs sunt adepta; ut etiam res alias contactu solo efficerent sanctas, *Exod.* 30. 29. & 29. 37. in illius Sancti mysterium, qui fidei contactu nos, & omnia nostra sanctificat, *Heb.* 10. v. 10. 14.

Est autem *Sanctum Sanctorum*, seu **קְרִבְנִי** *primarium*, aut *secundarium*. *Primarium* appello **אֶשֶׁר** oblata ignita, seu Sacrificia. *Secundarium*, utensilia Sacrificiorum.

Corban *primarium*, seu Sacrificium definitio, *Oblatum ignitum, figurande satisfactioni Christi olim pro nobis prestandæ.* Atque ideo fidelis Judæus Corban suum Deo sistebat, & manum imponebat: quasi Christum futurum Deo sistens, & fidei manu apprehendens. Solus autem Sacerdos offerebat, & si quid ab igne erat reliquum, solus absolvebat: idque in loco sancto: ut nimirum sacrificio in sacerdotem verso, pramonstraret, Eundem nobis futu-

futurum & Sacerdotem, & sacrificium, in corpore sacratissimo.

Corban iterum erat זבח aut מנחה. Zebach erat Corban, quo animalium mactatione figurabatur expiatio peccatorum Christi occisione futura. Expiatio enim nostra non nisi morte & sanguinis effusione peragenda erat: idcirco ijs rebus hic in typum opus, quæ & mori poterant, & sanguinem profundere: id est animalibus. Mincha autem erat Corban מנחה Zebach fere adjunctum, in quo rerum in animarum suffimenta umbræ erant obedientiæ Christi, pro nostra Deo acceptandæ. Obedientiam hic Activam intelligo; qua legem pro nobis implevit, non moriendo, sed sancte vivendo: unde hic animalibus non erat opus; sed edulij & poculentis. Christi enim obedientia & meritum, cibus noster est, quo reficitur & conservatur vita secundum Christum. Dixi autem Mincham מנחה Zebach fere adjunctam; non semper: nam ad Mincham etiam refero Thymiam sacrum, quod intra velum erat, figurabatque jugem illum meriti & justitiæ suffitum, quem Christus Patri præsentat intra velum: id est, in Cælo. Sacrarium enim Cæli typus; & quæ in eorum, quæ Christus in Cælo, Heb. 9. 24.

Porro utrumque, tam Zebach, quam Mincha, aut Simplex erat, aut Varium. Simplex voco, quod totum Sanctuin sanctorum, totum adumbrabat satisfactionem Christi, eratque vel pro internis peccatis, vel pro externis. Pro internis, id est cordis & affectuum peccatis, concupiscentijs &

cogitationibus malis erat **עולה** seu holocaustum : pro externis **אש** & **חטא** : hoc pro peccatis, illud pro delictis : seu potius **אש** pro peccatis primæ tabulæ, **חטא** pro secundæ. Cumque interna peccata quotidiana sint, & jugia, omnibus, ut ut sanctissimis viris vel invitis obrepentia ; ideo Holocaustum offerebatur jugiter : nec tamen ullum **חטא** aut **אש** sine Holocausto : ad significandum Externa opera expiari & purificari non posse, nisi & fons, a quo mali hi malorum operum rivuli, expurgetur.

Varium jam voco Sacrificium, quod integre non erat Sanctum Sanctorum, nec totum adumbrandæ satisfactioni Christi : Cujusmodi fuit **שלמים** sacrificium pacificorum. Hoc, ut rem clarius intelligas, definitio *Corban*, in quo pars sacrificij, ut in reliquis, adolebatur : pars a fidei populo absolvebatur : ut ipsis sacrificium suum quasi factis, in symbolum esset communionis corporis Christi, veri nempe sacrificij. Hic quod populus comedebat, Sanctum sanctorum nec erat, nec nec uspiam dicitur ; sed sanctum : nec proprie sacrificium erat, sed mysterium communionis sacrificij : ejus nimirum quod adolebatur, & vere erat sacrificium. Merito igitur Pacis dicebatur, cum pacis & unionis esset symbolum. Unde ex Græcis nominibus accommodatius est **τῷ Σωτηρίου**, quam **Ευχαριστιᾶς**. quippe illud rem ipsam propius, hoc circumstantiam potius exhibet, & appendicem : huic enim

nim

nim sacrificio adnexum erat omne genus קורבן
 seu oblatio ἱεὺς εὐχαριστίας, Primitæ Decimæ, &c.

Quinimo in hujus sacrificij locum (erat enim & Pascha sacrificij Eucharistici species, & *Corban* audit, *Num.* 9.) in hujus, inquam, locum successit Christianorum Eucharistia: in qua, ut illis Typi, ita nobis Antitypi vera est comunio. Quin & ejusmodi fere erant Gentilium sacrificia. Ideo *Paulus*, *1-Cor.* 10. tria hæc ita inter se confert; ut in singulis ostendat κοινωνία quandam fieri comedentibus. Judæis quidem Altaris, *v.* 18. id est, Typi: nobis corporis & sanguinis Christi, *v.* 16. id est Antitypi: Gentilibus vero Dæmoniorum, *v.* 20, 21. Imo hinc (ut hoc quoque addam) factum est, ut veteres Christiani suam quoque Eucharistiam ad veteris Eucharistici formam expresserint: quod singillatim ostendere non fert ratio instituti.

De Sanctis sanctorum adhuc restant, quæ appellavi *Secundaria*: ut quæ fuerint ad usum sacrificiorum ordinata, aut typum futurorum gerentia, non nisi respectu ad illa. Hujusmodi enim Sancta sanctorum dico: nam ita audiunt, *Exod.* 30. ab 26. ad 29. & *Num.* 4. 4. 19. Arca testimonij, altare fustitus, Mensa, Lychnuchus, altare Holocausti, & singula singulorum instrumenta: item sacrarium ipsum Sanctum sanctorum dici tralatitium est. Et quidni Sacerdotes ipsos dicerem Sanctos sanctorum; Levitas tantummodo sanctos? Res enim ipsa in illos congruit, quod typi essent, *Heb.* 8. 5. & eodem unguento

unguento ungebantur ad sanctitatem, quoq *Vien-*
filia sancta sanctorum, *Ex.* 30. 30. Ipsi quinetiam
 sanctificabant populum; utpote *Sanctificatoris* il-
 lius Typi, qui nos, & omnia nostra sanctificat.

Levitæ autem quantum distant? quibus fas
 non erat vel inspicere res sanctas sanctarum; ne-
 dum attingere, *Num.* 4. 15. 19. 20. Sed de Perso-
 nis, ut videtur, non obtinuit istius appellationis
 usus, sed de rebus duntaxat: nec nobis jam de
 Personis sermo; sed de rebus *Secundario* sanctis
 sanctarum: quas ut altero etiam nomine sacrifi-
 ciji communi, id est, Corbanim appellarim; in
 causa mihi præcipue fuit analogia, sed & alterius
 cognomenti communitas. Non enim hic æque at-
 que illic exemplis abundo: unum aut alterum
 duntaxat videor observasse: ut *Num.* 17. de
 Thuribulis Corachi & Sociorum ejus; quæ sa-
 cra esse iussit Deus; & Laminas ex ijs altari ob-
 duci, quia inquit קריבום admoverunt, vel in
 Corban obtulerunt coram Jehova: hic enim קרבן
 audio in verbo קריבום Item de lignis ad usum
 Sacrificiorum, *Nehem.* 10. 35. & 13. 31. ubi
 קרבן העצים lego, id est, Corban lignorum.

CAP. VI.

Deinde de Rebus simpliciter sanctis dissertum, quod-
 tuplices ea, & quorsum. Eas תרומות nuncu-
 patas, & singulas, & solas; quin & תנופות
 præter hæc nominis, etiam alia ostensa קטרת
 rerum simpliciter, & non typice sacrarum.

SED res sanctas sanctarum, & Corbanim, sa-
 tis jam pro instituto meo distinxī, & ordina-
 vi: venio ad res Simpliciter sanctas, quas
 תרומות innui nominatas; & addo nunc, inter-
 dum תנופות.

Est autem Teruma Oblatio Deo universalis domi-
 nij recognoscendi, & gratitudinis ergo præstanda:
 vel, ut brevius dicam, Oblatio in laudem & honorem
 Deo. Hinc Levit. 19. dicitur קרש הלולים sanctum
 laudationum. Hinc illæ Davidis ad Deum
 voces, 1 Chron. 29. v. 11. cum ipse & principes
 Israelis ad Templi structuram obtulissent ingen-
 tem auri & argenti Terumam; Tua est, inquit, O
 Jehova, magnitudo, & potentia, & gloria, & æterni-
 tas, ac majestas; imo omnia in Cælo & Terra, tuum
 est, Jehova, regnum; ut qui te extollis super omnia in
 caput. — Itaque nunc, Deus noster, celebramus &
 laudamus (nempe hac Teruma) nomen tuum glo-
 riosum. — ex te [enim] sunt omnia, & a manu
 tua reddimus tibi.

Teruma.

Est autem Teruma omnis { mensurata
 vel
 immensurata.
 Mensu-

Mensuratam voco Decimam, Oblationem nempe rei & mensuræ certæ.

Immensurata iterum est vel $\left\{ \begin{array}{l} \text{imperata,} \\ \text{vel} \\ \text{Spontanea.} \end{array} \right.$

Imperata Generalis erat, vel Specialis. Generale, Primitias dicit, & primos fructus. Speciale, Armi & pectoris oblatum, seu mavis ablatum ex sacrificijs pacificorum, & unius panis ex Mincha eorundem, *Levit. 7. 4.* quæ Græcis apposite ἀφαιρέματα, & ἀφοσίωματα dicuntur. Theruma quoque spontanea aut sollemnior erat, aut minus sollemnis. Solemniorem appello, quæ Hebræis est תרומה גרלה: & oblatio erat quidem ordinaria, imperatam vero non puto, saltem non simpliciter & absolute. Spontaneas oblationes minus solennes intelligo, quæ ita ordinariæ non erant; ut de fundis, de auro, &c. de supellectile, de utensilibus alijs, seu voti, seu gratitudinis, seu cujuscvis necessitatis causa.

Verum ex istis solam Decimam instituit Deus, ad justum & necessarium sibi, & Ministris suis *honorarium*, tam dantis, quam accipientis respectu; ideoque omnibus Levitis voluit esse communem, & tam re, quam mensura certam & determinatam. Ubi enim finis necessarius, ibi media indeterminata esse non oportet. Primitiæ autem, & Aphæremata, non erant, tam sufficienter & honeste, quam commode alendo: qui finis, ut minus necessarius, ita media habuit minus determinata; rei quidem utcunque certæ, mensuræ incertæ.

Atqui

Atqui spontaneæ obligationes, nec honeste, nec commode, sed splendide alendo erant. Quod ut fuerit omnium minime necessarium: ita media sortitum est maxime indeterminata; nec rei, nec mensuræ certæ. Et horum euidem utrumq; Sacerdotum tantum erat; non Levitarum omnium. Quippe necessarium erat, ut omnibus Levitis sufficienter & honeste esset: commode vero, & splendide non item. Breviter, Deus decimis prospexit, ut honeste esset Levitis: reliquis oblationibus, ut etiam commode, & splendide.

Atq; hæc tot sunt species rerum, seu Oblationum simpliciter sanctarum, quarum nulla est, de qua in divinis literis non dicatur nomen תרומה; a ritu nempe offerendi: quod cremando non erat, ut in Sanctissimis, sed Levando, interdum etiam agitando: unde alterum cognomentum תנופה. Idem etiam designare תרומה & תנופה, arguimento mihi est utrumq; nomen de eodem usurpatum. Ubi enim, *Exod.* 25. v. 5. de Auro ad Tabernaculi structuram oblato dicitur תרומה והב, de eodem dicitur, v. 22. תנופה והב; & *cap.* 38. v. 24. והב cumq; ibidem, v. 30. Aeris oblatio dicitur תרומה נחשת תנופה eadem dicebatur *Exo.* 35. 24 תרומה נחשה. Aut si quid differant, quod certe parum est; id in eo videtur positum, quod Thenupha specialius attribuitur Pectori Eucharisticorum, in Sacerdotis usum auferri solito. Sed neq; hoc perpetuum est, nam *Exo.* 29. v. 28. etiam pectus est תרומה; & *Levit.* 9. 21. armus vicissim תנופה: alibi æs & aurum, ut modo fuere exempla.

Verum omissis istis, digitum tibi intendam ad
E nomen-

nomenclaturæ hujus, quam dico; exempla in singulis Rerum simpliciter sanctarum speciebus; nomenclaturum, inquam, Therumæ, quam de *Decimis* usurpatam legas, *Num.* 18. 24. de *Decimis Decimarum* ibidem 28. & deinceps. De *Primitijs* *Num.* 15. v. 19, 20, 21. de *Primitijs* & *Decimis* simul, 2 *Chron.* 31. v. 10. de *Apharemate* Eucharisticorum, *Exo.* 29. v. 28. Et ex *Spontaneis* solennior illa Oblatio, que Judæis *Theruma gedola*, ea, ni fallor, *Mosi* *Num.* 18. 11. est תרומת מחן, & *Deu.* 12. v. 11. 17. תרומת יד Therumam manus. De ceteris quoq; frequentatur Theruma. De *Terra* portione Deo consecrata, *Ezek.* 45. v. 1. 6. & deinceps. De *Auro*, *argento*, & cæteris oblatis ad Tabernaculi fabricam, *Exod.* 25. 2. de *Sicli argentei* capitatione, *Exod.* 30. 13, 14, 15. De *Omnibus* simpliciter Sanctis, saltem quæ Sacerdotis erant, *Num.* cap. 18. v. 8. 19.

Neq; de his omnibus dicitur Theruma; sed et de solis : adeo ut sit in characterem non vanum Rei simpliciter sanctæ hujus nominis attributio. Nusquam enim lego in totis Biblijs Therumam dictam de Sacrificijs, aut rebus Sanctis sanctarum, nec contra harum appellationem aliquam Therumarum alicui attributam. Videri forsan alicui potest, *Ezek.* 45. v. 13. 16. Theruma ἀπὸ κοινῶν subaudienda de Sacrificijs, sed in Syllepsu non novum est, cum quod commune ponitur singulis clausulis, aut non æque potest, aut non proprie a daptari, commodiori vocabulo supplendum, quod commune præstare non potuit. Exemplum cape ex isto Virgilij — Nec jam amplius armis, sed precibus,

bus, votisq; jubet exposcere pacem. Quid hic? num armis exposcimus? imo verius cogimus. Quod hactenus de Theruma, etiam de Thenupha dixerim. Id solum potest scrupulum injicere, quod de Ariete consecrationis, *Exo. 29. & Levit. cap. 8.* & de Agno purgationis *ibidem v. 14.* usurpetur Thenupha. Sed de utrisq; facile expediam, neutrobi enim de Sacrificio ipso dictum *הנופה*; sed de re tantum ad Sacrificium destinata. Cujus rei rationem, de Ariete quidem, habet istam. Soli Sacerdotes sacrificium suum parabant ex rebus Sanctis; ut quæ portio ipsorum esset: reliqui vero Judæi ex suo quisq; profano: unde collatio juris sacrificandi ex re sancta signum erat collati Sacerdotis. Hoc igitur fine Aries consecrationis prius offerebatur Deo in Thenupham; idq; in ipsa monu initiandi: ut scilicet Res sancta fieret, antequam fieret Sacrificium. Ita ecce in consecrationis Sacrificio servavi Tenupham: servabo etiam in altero, quod Mundationis est. Nulli enim vero immundo fas erat vel tangere Rem sanctam: quia quicquid tetigerit rem immundam, ipsum quoq; immundum fieret. Unde hoc ritu voluit Deus declarari aliquem ab immunditia sua purgatum: potestate ei facta, non tantum contactus, sed et Sacrificij ex Re sancta. Ideo hic res Sacrificio destinata prius (Sacerdotis tamen manu) in Tenupham agitur; et qui purgandus vel ipso sanguine Sacrificij conspergebatur.

Porro de Corban, quod Rerum sancte Sanctorum feci proprium, et illud forsan, (ne quid celum) exiisse videbitur, quem ei signavi limitem,

Thenupha.

quod, *Numb. 31. 5.* rei etiam simpliciter sanctæ tribuatur, & quæ alias ibidem *Theruma* audit nomine. Magnam illam auri & argenti vim intelligo, a Ducibus ex Midianitarum spolijs oblata. Sed neq; hinc video, quid immineat assertioni meæ periculum. Nam revera vtrumq; erat hoc Oblatum, & *Corban* & *Theruma*; actu quidem *Theruma*, potentia *Corban*: nondum reapse quidem ipsum, eo tamen destinatum: utpote ad Tabernaculi & Altaris Utenilia conferendum; quæ supra nobis erant Secundario sancta Sanctorum. Hujus rei argumentum illud, ni fallor, clarissimum est, quod *v. 50. offerri dicitur ad expiationem pro animabus.* At qui tandem auro aut fiat, aut figuretur expiatio, nisi mediate, & instrumenti modo? dum scilicet suffimentis sacris, & ignitis subservit oblationibus? Adeo ut nihil hic sit aliud ad expiationem offerri, quam ad usum eorum, quæ expiando.

Theruma.

Peregi de nominibus rerum simpliciter sanctarum: nec dum obstaculum inveni ullum, quo minus vere dixerim, Appellatione *Therumæ*, quasi caractere quodam certo dignosci Rem simpliciter sanctam a sanctis sanctarum. Sed nominis judicio quid opus, ubi aliunde suppetunt *xerthea* ex rebus nimirum ipsis? Hoc enim a sanctis Sanctorum diversum habent simpliciter Sancta, quod, ut illa, non erant hæc sacerdotum propria, neq; marium; neq; in solo loco sancto comedenda: quinimo omnium *Levitarum*, uxorum omnium, tam *Levitarum*, quam sacerdotum; Filiarum quoq; virginum, non virginum, viduarum

arum, Repudiatarum; Mancipiorum etiam, & vernarum erant communia, & in omni loco absumenda. Quod de Levitis lege *Num.* 18. 31. de Familijs Levitarum ibidem; de sacerdotum Filijs, Filiabus, & tota Familia, *v.* 11. 12. & 19. de Viduis & Repudiatis *Levit.* 22. 13. de Vernis & Mancipijs, ibid, *v.* 11.

Ac ne forte in una aut altera specie Therumarum libertatem hanc locum invenisse putes: ecce tibi in omnibus obtinuisse probant Sacrae literae. In Decimis *Num.* 18. 31. In Primitijs ibid, *v.* 13. In Pectoris & Armi Apharemate, *Levit.* 10. 14. aperte, & *Num.* 18. 11. id enim proprie vult Thenupha, cujus ibi mentio. In Voluntarijs, 2 *Chron.* 31. *v.* 14. (ubi non tantum de omnibus rebus sanctis generatim, sed etiam de voluntarijs in specie) collato cum versu 18. In Theruma gedola, *Num.* 18. 11. quod ibi vocari. puto תרומה גדולה In omnibus universe, *Num.* 18. *v.* 19. ibi enim sermo de omni Theruma, & omni Re sancta. Item, *Levit.* 22. 11. 12. ubi etiam utraq; auditur appellatio, tam Rerum Sanctarum, *v.* 10. & Therumæ, *v.* 12: deniq; 2 *Chron.* 31: versibus, 14: & 18: collatis.

CAP.

CAP. VII.

Repetitur, & accuratius explicatur Responsum, Omnes oblationes in lege non fuisse Typicas: non enim res simpliciter sanctas, seu Therumoth: ejus rei à τῶν θείων? ideo Corbanim Deum sæpe aversum, & dedignatum in Scripturis; Terumoth nunquam.

SED jam rerum sanctarum gentem lustravi, & exploravi satis. Tribus enim discevi duas; utriusque cognomenta indicavi; familias numeravi; indolem cujusque, privilegia quoque & jura notavi. Quæ omnia idcirco feci, ut quod ante indistinctius, paullo & obscurius in responsum dixi, nunc distincte dicam & partite. Dixi autem, eodem non intendisse omnes in lege Oblationes: aliquas quidem umbras fuisse futurorum; omnes non fuisse. Nunc igitur dico, Solas res Sanctas Sanctarum, seu *Corbanim* umbras fuisse, & typos sanctos; simpliciter sanctas, seu *Therumas* non fuisse: neque igitur hoc crimine in Evangelio damnandas & abrogandas; imo non esse abrogatas; nisi si forte quid in aliquibus fuerit de modo, numero & ordine ad istius populi, Sacerdotij, aut legis circumstantias accommodatio.

Rationes mihi ex prædictis duæ, validæ omnino & apodicticæ. Prima, Si res sanctæ sanctarum propterea sic dicebantur, quod non tantum sanctæ ipsæ erant, sed & rerum sanctarum umbra:
tum

tum quæ ita dici non debuerunt, ut omnis Theruma: eæ vero simpliciter tantum Sanctæ fuerunt; non rerum sanctarum umbræ.

Secunda, Si sancta sanctorum, aut rerum sanctarum typos sanctos nemini absumere fas erat, nisi solis Sacerdotibus, nisi solis Maribus, idque in solo Sanctuario; quia scilicet Typum Christi, & ad Christum gesserunt soli Sacerdotes, soli Mares, & solus locorum Sanctus locus: cerre quæ quilibet Levitarum comedebat, etiam uxores tam Levitarum, quam Sacerdotum, etiam filia virgines, non virgines, viduæ, repudiatæ, etiam Vernæ & Mancipia, idque in omnibus omnino locis: qui potuerint hæc ad Christum, aut ejus aliquid spectasse; nisi, non Levitas dico omnes, sed etiam Uxores, filias, viduas, repudiatas, sed & Vernas, & Mancipia, & omnia in Israele loca dixeris fuisse typos Christi?

Hinc de Theruma abolenda nihil in sacris literis; de *Corbanis* expressa est sententia, *Dan. 9. 27.* Christum cessare facturum Zebach & Mincham: & *Paulus*, *Heb. 9. & 10.* Θυσίας ἡ Δωρεά, ait instituta fuisse *μὴ χειροῦ ἁγίου ἁποδιδόναι*: ἀπαρχὰς, non dixit: qua voce LXX fere reddunt *תרומה* ut alteris duabus *זבח* & *מנחה*.

Hinc quoque Therumam nusquam dedignatur Deus; Zebach, & Mincham sæpiuscule: ut *Psal. 40. 7.* Zebach & Mincham noluisti: *Hola & Ghatath* non expetivisti: & *50. v. 8. 10.* Non propter Zebacha tua arguam te, ut *Holocausta tua sint coram me jugiter. An vescor carne Arietum, aut sanguini*

nem hircorum bibo? Sacrifica Deo laudem, & redde altissimo vota tua. At vero in laudem offeruntur, sæpe & voventur Deo Therumæ, Jer. 7. 21. &c. Holocausta vestra adjicite ad Zebacha vestra, & comedite eorum carnem: nam non sum locutus cum majoribus vestris, neque præcepi eis, quo die eduxi vos e terra Egypti, de Holocaustis & Zebachis: sed rati hanc præcipi ijs, edicens, auscultate voci meæ — & ambulate in tota via illa, quam præcepi vobis. Vide & Psal. 51. 18. &c. Isa. 1. v. 11. 13. Jerem. 6. v. 20. & 7. 21. &c. Hos. 6. 6. Amos. 5. 22. Ubi sæpe audias, in sententia simili Holocausta, Zebacha, Mincham, Schelamim; nunquam autem Therumam. Nec id quidem injuria, cum Theruma per se sit opus obedientiæ Deo debitæ: Sacrificia vero symbola tantum obedientiæ per Christum præstandæ, in nobis inchoandæ. Sacrificia erant propter aliud, at Theruma æque est per se opus pietatis, ac quodvis beneficentiæ aut charitatis opus: Imo, quasicardo est reliquorum, & princeps omnium operum externorum Theruma. Quo spreto, aut sublato, tantum fere de reliquis, quæ ad proximum, licet sperare, quantum de reliqui corporis salute, abscisso capite. Nunquam enim ardebit erga homines charitas, ubi friget erga Deum gratitudo.

CAP.

CAP. VIII.

Loca sancta, & Tempia sub Evangelio vindicata: falsum enim esse (meo quidem sensu) omnia loca esse hodie æque sancta: falsum, Patriarchis ante legem Tempia non fuisse, neq; Apostolis & primis Christianis. Illis nimirum sua fana, Lucos (ubi de origine Lucorum) : his suas Ecclesias, Oratoria. Dei domos etiam tunc Tempia Dei appellata; quæ tamen si non fuissent, nihil inde causæ meæ præjudicij, & quare.

PER EGI ita rerum sanctarum vindicias: quas aliter non potui, quam ut vidisti, nimis forsan prolixè. Adeo enim densas hic offuderat confusio tenebras, ut dispellendis non eram, nisi largo distinctionum lumine. Proxime mihi tuenda venit *Locorum Sanctitas*; nam et hujus arcem dejectam velit quorundam temeritas, dicam, an infania. At ego facili negotio utramq; rejiciam, & muniam me contra objectionum, quos in vanum torquent, arietes.

In Tempia enim, quæ nobis hodie Loca sacra, illi sic incurrunt, quasi in Evangelio ne essent quidem; nedum Loca sacra essent. Primo aiunt hodie nullis locis alligatum Deum, nec nos ad Deum colendum. Id enim unius legis fuisse proprium, ut in uno loco invocetur, & adoretur Deus; in typum Mediatoris unici: hodie non ita: De nobis, & nostris temporibus vaticinari Malachiam. *In omni loco suffragium offerretur nomine meo, & munus*

purum; quia magnum nomen meum erit in gentibus, ait Dom. n. s. exercituum: Quin & D. Paulus ad Timoth. in omni loco orare jubet: *Volo viros orare in omni loco.* Ecce igitur Christianis promiscue Deum colendum, non Templis, non locis ad hoc sacris. Eodem illis loco habenda omnia omnino loca. Secundo, ut porro sciamus, hoc legis fuisse proprium, nusquam Templorum mentio facta ante legem. Ubi enim, aut a quo proditum, *Abrahamum, Isaacum, Jacobum, Melchizedecum*, sanctissima illa Capita, Tempia Deo posuisse? Tertio, neq; primæva Christianitas huiusmodi loca sacra novit, non vidit Apostolorum ætas; non alterum a Christo seculum, quinimo in privatis domibus obibant illi sua sacra; non certis, non sanctis, sed quibusvis, ut occasio tulit, locis. Deniq; palmarium illud est, quo vel ex Gentibus erant, qui oppugnarunt Tempia Gentium; Ubiq; esse Deum, non habitare in Templis manufactis.

Vides, ut in campum elicui, & in aciem, præcipuas *Hieroclaston* copias: cum quibus nunc strenue mihi conflegendum; & proterendæ singulæ, eo quo produxi ordine. Ais, legis fuisse proprium, ut loco certo, & peculiariter huc destinato, invocetur Deus: Evangelio liberum, ut in omni. Imo vero legis fuit proprium, non ut certo, sed ut uno loco publice colatur Deus: Evangelio liberum, ut in multis, impossibile, ut in omni. Quod igitur in omni loco ait Propheta, suffitum Deo afferendum, & Paulus, omni loco orandum: de omnibus locorum generibus aiunt, non

non de singulis omnium generum. Genera locorum intelligo, diversarum terrarum loca ; ut sit, in omni loco invocabitur nomen Dei : In omnibus terris erunt loca, ubi Gentes invocabunt nomen Dei. Nunquam enim futurum erat, aut est ut in singulis singularum terrarum locis publico ritu invocetur Deus ; sed tantum in aliquibus omnibus terrarum locis.

Præterea, Omnia loca esse hodie æque sancta, verum est de eo quod fas sit & liberum, non de eo quod sit actu.

In Evangelio nullus locus hoc privilegio gaudet, ut solus possit dicari in locum præsentiae divinæ: et tamen multa hodie sunt loca, quæ sola actu sacra sunt præsentiae divinæ. Ut enim si quotamvis bonorum partem liceat Deo consecrare ; non idcirco dixeris omnes esse sanctas: uec si quemvis diem septimanæ liberum esset sacris conventibus obligare, ideo omnem diem esse diem festum. Idem hic puta, omni quidem loco fas esse, omnem tamen non esse sanctum. In lege sacrum ministerium erat uni familiæ adstrictum, & Ecclesia uni genti.

In Evangelio utrumque est catholicum, & commune, omni familiæ Ministerium ; ecclesia omni genti : et tamen nec sunt ex omni familia Ministri, nec in omni gente Ecclesia Dei. Idem hic puta, liberum esse Deo Templum in omni loco ponere ; non tamen positum in omni loco.

Pergis, & ante legem, inquis, non habuerunt Patriarchæ Tempia. Esto, non habuerint, quos modo dixisti Patriarchas : an igitur nulla prorsus apud illius ævi homines ? Immane, quam imbellem

hoc telum ! imo quam iniquum ! Quippe peregrini erant Patriarchæ isti (*Melchizedecum* excipio) & vitam vivebant ambulatoriam, & pæne sylvanam. Quid mirum igitur, si Templà nulla condidissent magnifica, sumptuosa : cum neq; domos privatas habuisse legas, sed tentoria ! At non idcirco Patriarcharum Gentiles, Chaldaeos, aut inquilinos terræ, Cananaeos, in Urbibus, & splendidioris structuræ ædibus non habitasse ; ita neq; Templis caruisse opinandum : ut Patriarchas utrisq; demus caruisse.

Quinimo, si rem ipsam putemus potius, quam rei modum, aut nomen ab hoc datum : non falso affirmabimus, etiam Patriarchis sua fuisse Sanctuaria, seu Templà, seu Fana, seu Thyssasteria dicas : id est, Areas saltem, sacris addictas, & effatas : ubi Altare ad Sacrificia, & arboretorum septa loco tecti & parietum. Ut enim quem quisq; locum habitat, non immerito domum : ejus dixeris ; ut ut sub tecto non fuerit : ita quo Deus loco peculiariter habitet, & præsentiam suam dignetur, utiq; Domus Dei est, quamvis Area patens & sub dio sit. Unde Jacobus, de illo Betheli loco, ubi Deus ipsi apparuerat : *Quam terribilis est, inquit, hic locus ! nihil est hic locus nisi Domus Dei, & hac porta cæli est.* Domum enim parietes non faciunt, sed usus ad habitandum : ita nec Templum structuræ splendor, sed usus ad Deum conveniendum.

Ejusmodi autem Fana posuerunt Patriarchæ, ubicunq; paullo diutius commorati sint. *Abraham Sichemi*, Gen. 12. 4. in Montanis quæ ad Bethelē ibid. 12. 5. In planitie, seu mavis, querceto Mamre,

Mamre, *Gen.* 13. 18. Ad Beerſhebam, *ib.* 21. 33. *Plantavit*, inquit, *Abraham Nemo ad Beerſhebam, & invocavit illic nomen Jehovæ, Dei fortis, æterni.* In cæteris, fateor, non aperta Arboreti mentio; Thysiaſterij tantum. Sed ex hoc uno reliqua æſtimamus, & quidem Sichemi Thysiaſterio adeo conſtat adjunctum fuiſſe arboretum, ut cum poſtea ob antiquam loci ſanctitatem Tabernaculum illic ponebatur, Quercum, ſeu Quercetum, vel ipſo Tabernaculi atrio incluſum, dicitur, *Joſue* 24. v. 26.

Porro Beerſhetæ fanum inſtauravit *ſaak*, *Gen.* 26. v. 25, Sichemi *Jacob*, *Gen.* 33. 20. qui et in Meſopotamiam profecturus, aliud Bethelæ vovit, loco ubi Deus ipſe apparuerat, *Gen.* 28. v. 22. Hic autem voti formulam velim cogitare expendas. *Si proſpere, inquit, reverſus fuero — tum lapis hic, quem in ſtatuum diſpoſui, erit Domus Dei.* Audi, domum Dei dicit; aut igitur Ædem Deo vovit *Jacob*, aut ſaltem locum, quem ſacris circumſcripturæ erat, appellavit Ædem. Hujusmodi autem, & hac, quam dixi, forma, Loca, Patriarchæ ſacris obligasſe putandi; non tantum pro neceſſitate vitæ ruſticæ, & paſtoritiæ (quod tamen hic non negligendum:) ſed etiam ex ritu, & more priſco. Quale enim in principio Deus fecit Hominibus habitaculum, talia et illi fecerunt Deo. Hominem in Paradifo collocavit Deus, homines Deo plantarunt ſacros Paradifos, id eſt, Lucos. Hæc nimirum vera Lucorum origo: in quibus principio Patriarchæ Deum verum; poſtea, multæ gentes multos quoq; Deos ſunt venerati. Deinde, cum

Domus & Urbes ædificari cæptæ, & mutari ratio habitandi : tandem mutarunt quôq; Loco sacra, & Palatia Deo posita; ut, quo homines habitarent modo, habitaret etiam Deus. Quæ causa erat, dum populus in deserto Tabernaculis uteretur, ut ipse Deus curaverit sibi fieri Tabernaculum : cum vero Cananitide occupata, habitarent in domibus cedrinis, etiam Deo posita est Aedes cedrina : ut æque magnifice habitaret ipse, atque dederat habitare hominibus. Quamvis longo post tempore apud Gentes mansit consuetudo, ut Tempia in Urbibus tantum haberentur, in villis tantum Luci. *Cic. 2. de legibus. Construxit a patribus delubra in urbibus habento : lucos in agris habento.* Unde Persius Lucum cum rure junxit Sat. 1. — *Nec ponere lucum Artifices, nec rus sanum* — Ut vel hinc scias, Lucos principio, ut dixi, accommodatos vitæ agrestis & sylvanæ.

At Silem, inquit, Apostolorum ævo, & proximo, Tempia nulla, nulla Fana. Imo tu objectionum vanus. Nam quid mihi ingeris tempora extraordinaria ad mensuram & legem ordinariorum ? Multa sunt, fateor, in Ecclesiæ rebus, in quibus nihil ad dissimilitudinem valere potest, aut debet temporum dissimilitudo, in alijs xero (ei plerumq; est *externorum* indoles) non parvum habent ad varietatem momentum temporis conditio varia. In illis igitur non ægre te ferrem sic objicientem, in his, nimis ipse a ratione absim, nisi omnem sequelæ rationem abesse dixerim.

Israelitis in Deserto natis Circumcisionem dilatam

latam legimus, & multa ibidem pro temporis ratione tolerasse Deum, quæ terram promissam adeptis, & confirmatis postea rebus, ultra noluit indulgere, *Deutr. 12. 8. Non facietis* (Mosis sunt verba) *secundum omnia, quæ nos hic facimus hodie.* — *Non enim adhuc ingressi estis ad locum illum quietis, & ad possessionem illam, quam Jēlova Deus tuus dat tibi.* Simile hic tu de primis Christianis cogita; cum Ecclesia, ob persecutionem delitescens, velut in solitudine egisse dicitur.

Sed quorsum ego hæc talia? non utar hoc efugio; quinimo fidenter assero, Christianis jam Apostolorum ævo fuisse Loca sua sacra, seu Sacella: neque in omni promiscue loco ad Dei cultum convenisse. Sacella, inquam, habuerunt, in primis forsan initijs occulta illa, neque adeo vulgo Gentium conspicua; quod aut partes forte, aut intra ambitum essent privatarum ædium; ipsa tamen nequaquam privata. Fallunt enim, & falluntur, qui, quasi publicum esse non possit, quod semotum a conspectu publico, nimis importune urgent, quia palam Synaxes suas non celebrarint primi Christiani, ideo non publicis, sed privatis convenisse locis. Aliud omnino *Paulus* innuit de Corinthiorum Ecclesia, *1 Cor. c. 11.* De nomine hic non contendam, an cœtum Ecclesiam dixit *Paulus*, an locum cœtus: sed de re ipsa. Habuerunt, inquam, Corinthij Locum sacris usus peculiariter destinatum; non privati, sed publici juris.

Christianorum Sacella Apostolorum temporis.

D. Paulus.

Quid

Quid enim ? annon objurgat eos Apostolus, quod propriam quisq; cœnam sumeret in Loco sacro ? *Enimvero*, inquit, *num domos non habetis ad comedendum & bibendum ? aut Ecclesiam Dei contemnitis ?* ergo Ecclesia Dei, seu mavis, Locus Ecclesiæ, non erat Οἰκία εἰς τὴν ἐσθίειν & πίνειν ; ergo neque privati juris, neq; ad usus cujusvis privatos & communes. Iterum, *Quod si quis esurit, domi* (ἐν τῇ Οἰκίᾳ) *edat* : ne ad condemnationem conveniatis. Ergo Locus sacrorum conventuum non erat, ubi quispiam domi erat: adeo enim hic abjungit *Paulus*, ut plane ei contrarium sonet ἡ Οἰκία, loco ad religionis conventum sacro. Quid vero postea factum seculo ab Apostolorum proximo, ab Ignatio discas, cujus integrum tibi locum adscriptum dabo, ex Epistola ad Magnesios. Πάντες, inquit, ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἰ τῇ προσευχῇ ἅμα συνέρχεσθε, μία λέξις ἐστω κοινὴ, εἰς τοὺς, μία ἐλπίς ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει τῇ ἀμώμῳ, τῇ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, οὗ ἄμεινον οὐδὲν ἐστίν. Πάντες ὡς εἰς, εἰς ΤΟΝ ΝΑΟΝ ΘΕΟΥ συντρέχετε, ὡς ἐπὶ ἓν θυσιαστήριον, ἐπὶ εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Ἀρχιερέα τοῦ ἀγενήτου Θεοῦ : En, quod pauci credunt, & tu miraberis, sacrarum synaxeon *Locum* ΝΑΟΝ Θεοῦ dictum, vel Ignatij ævo. Ut enim in alias hujus Hieromartyris Epistolas sis iniquior, hanc, spero, non dices supposititiam.

Ignatius,
Anno 100.

Tertul.
Anno 100

De hujus seculi fine, aut tertij initio, *Tertullianum* testem advoco, qui lib. de Idololatria, Cap. 7.

ut

ut ostendat, quam dissonum, imo plane e diametro esset religioni Christianæ, Alumnum ejus Simulacrorum & Idolorum esse artificem: *Tota*, inquit, *die ad hanc partem fidei zelus perorat, ingemens Christianum ab idolis ad Ecclesiam venire, de adversaria officina ad Domum Dei venire.* Audi hic, fuisse jam Tertulliani ævo, quod *Domum Dei* appellaverint, sed & *Ecclesiam*.

Imo adversus Valentinianos cap. 3. Domus hujus & formam & situm expressit illis verbis; *Nostræ columbe Domus simplex* (id est, non in latebris, nec sinuosa, ut serpentum) etiam in æditis (id est conspicuis, non ut Valentinianorum in occultis) & *apertis ad lucem* (id est, ad Solis ortum conversis) *amat enim figuram Spiritus Sancti* (id est, columbinam, quarum cellulae non sunt occultæ, aut ambagiosæ) *Orientem Christi Figuram*; eum nempe *Justitiæ Solem*, Mal. 42. & *Ανατολήν ἐξ ὁρίων*, orientem ex alto Luc. 1. 78. indigitat Scriptura. Nam quamvis tunc temporis Ecclesias non valde magnificas fuisse concederem: perperam tamen, & contra Autoris mentem eo torquent multi vocabulum, *Simplex*. Quippe Tertullianus Serpentibus comparat Valentinianos hæreticos, quod Eleusiniorem Cereris ritu sacra sua nescio quibus occultarunt, & mysteriorum anfractibus, & latebris locorum; quibus Orthodoxorum, ut columbarum, opponit simplicitatem, omnia contra, etiam loca ad cultum aperta, obvia, et conspicua habentium. Quid autem hæc ad paupertatem, ad magnificentiam? nec ego certe video, quomodo in ornata & pau-

pertina domus (hunc illi simplicitati tribuunt sensum) Spiritus tam gratiarum divitis gereret figuram.

Constitut.
Apostol.

Sed, ut pergam, Tertulliano p rorsus consonat Constitutionum Apostolicarum autor, non quidem Apostolici, at hujus saltem ævi.

Hic lib. 2. cap. 57. de sacrorum conventuum loco, ὁ μὲν Ὀϊκος, inquit, ἔστω ἐπιμέλειας, κατ' Ἀνατολάς τετραμμένος, ἐξ ἐκείνων τῶν μισθῶν τὰ παροφεία πρὸς Ἀνατολήν, ὅς τις εἰσικεῖν, κείσθω δὲ μέσος τῷ Ἐπισκόπῳ θρόνος, παρ' ἐκάτερα δὲ αὐτῷ καθιζέσθω τὸ Πρεσβυτήριον, καὶ οἱ Διάκονοι παρεστάσθωσαν εὐσταλῆς πλείονος ἐδῆτος, &c.

Ad hoc quoq; seculum, si non ulterius, pertingit, quod Eusebio testatum *Eccles. Hist. lib. 8. cap. 1.* ubi agit de felici rerum Christianarum statu ante Dioclesianum. Πῶς δ' αὖ τις, inquit, διαγράψῃ τὰς μυριάδους ἐκείνας ἐπισυναγωγὰς, καὶ τὰ πλήρη τῶν χατὰ πᾶσαν πόλιν ἀθροισμάτων, τὰς τε ἐπισήμους ἐν τοῖς ΠΡΟΣΕΥΚΤΗΡΙΟΙΣ συνδρομάς, αἱ δὲ ἔτι καὶ μηδαμῶς ἐπὶ τοῖς ΠΑΛΑΙΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΣΙΝ ἀρκούμενοι, εὐρείας εἰς πλάτος ἀνὰ πᾶσας τὰς πόλεις ἐκ θεμελίων αἰγίσαν Ἐκκλησίας.

Diocletian.
τετραπλε-
σαι. ii. 204.

Expende verba, ταῖς παλαι Οικοδομίμασι μηδαμῶς ἀρκούμενοι. Quando tu ædificata censes, quæ ante Diocletiani imperium dici potuerint παλαια

οικοδο-

οὐκ ἔστιν ἄλλοτε? nonne uno aut altero ante seculo? Aut nihil video, aut priscum, ut vere possit dici, non video, quod unam saltem non implevit annorum centuriam.

CAP. IX.

Responsum ad Objectionem de Omni-præsentia. Illam non magis nobis, quam Judæis Templi rationem adimere; neque omnem Dei præsentiam a nobis Templis adstrictam; sed specialem ejus modum. Quomodo hic modus dictus in sacris literis: item aliter objectis responsum.

Ultimum mihi restat sternendum agmen; quod sub Omni-præsentiae vexillo. Ubique ais esse Deum, & ex sacris literis nos doceri, non habitare cum in Templis manufactis. Recte. Agnosco quod ex sacris literis; at vero hoc idem sub lege dictum aio, & de Templo Solomonis, quod tamen non negaveris fuisse Templum. Non magis igitur nobis adimit rationem Templi, quam illis adimebat. Nam. 1. Reg. 8. v. 27. An revera, inquit Solomon, habitaret Deus in terra? ecce Celi ipsi, & Celi Celorum non capiunt te: quanto minus Domus hac quam edificavi. Attamen ipse supra v. 13. Plane, inquit, edificavi tibi Domum Habitaculi, stationem, in qua residens in secula. Et Deus ipse de Tabernaculo, in cujus locum subjicit hoc Templum

plum, *Exod. 25. v. 8. Faciant*, inquit mihi (*Israelite*) *Sacrarium*, ut habitem inter eos. Et de Cælis ut dicam, quoties in supplicatione sua *Solomon* Cælum vocat Habitaculum Dei; Locum & stationem habitationis ejus, & quid? Num impie nos Deum compellamus, *Pater noster*, cui es in Cælis? at Christi exemplo facimus. Age igitur, etiamnum *Omni-præsentiam* Dei ingeris? Certe inquis, apud *Jeremiam* dicit Dominus, Ego Cælum & terram impleo. Fateor; At tu mihi interim expedias velim, quid illud *Jacobi* sibi voluit *Bethle* a viso divino evigilantis. Certe inquit, *Jehova* est in hoc loco: attamen ego nesciveram. Quid hic putas? an ignorasse *Omni-præsentiam* Dei? an nondum satis evigilasse *Patriarcham*? utrumcunque dixeris, impie & falso dixeris. Videsis ergo *Argumentator*, quam non privatum in nos tuum telum: imo si te sequamur interpretem, quam manifesta pugna, & indissolubilis plane nodus.

Verum nos, ut rem utrobiq; præstemus salvam: ut nec de prærogativa sua periclitentur Tempia, nec de veri consensu divina elogia: ecce totum hoc difficile triplici responso expedimus. Primo sic, Deum in Templis & locis sacris non habitare inclusione *Essentia*, sed speciali *præsentia* modo; quod ad illam ubiq; esse; quod ad hunc, non esse ubiq;. illa Cælum & terram implere; hoc in Cælo esse; in terra non adeo; in sacris locis; non in omnibus adeo locis. Idcirco *Jacob*, qui *Essentia* ubiquitatem prope didicerat, in *Bethle* tamen, nesciverat fuisse Deum: nempe

nempe tamen speciali præsentiæ modo. Hunc autem peculiaris præsentiæ modum *Faciem Dei dictum*; & qui eo venirent, *coram Deo* venire, coram Deo confiltere: eundemq; phrasi ista *Collocationis nominis Dei* expressum: item oculi, & cordis Dei metaphoris: ut 1. Reg. cap. 9. ubi tria ista conjuncta reperies in sermone Dei ad *Solomonem*. *Consecravi*, inquit, *Domum quam edificasti*; ut collocem nomen meum ibi usq; in seculum: eruntq; oculi mei, & Cor meum ibi omnibus diebus. Est enim peculiaritas hæc, quasi Cor & oculus præsentiæ divinæ. Secundo, Deum non habitare in Templis manufactis, hoc aio, eo sensu capiendum, non habitat, ut nos habitamus; quasi ijs indigeret ad habitandum. Atq; ad hanc mentem temperanda esse verba *Pauli* discas, ex ipsis *Pauli* verbis. Deus, inquit, *qui fecit Mundum, & omnia quæ in eo sunt, quum sit Cæli & terræ Dominus, in manufactis templis non habitat; nec manus hominum colitur, alicujus rei egens; quum ipse dat omnibus vitam & balitum & omnia.*

Postremo, non habitat Deus in Templis manufactis; qua nimirum, aut quia manufacta: quæcunq; tandem sit operis forma, quantacunq; magnificentia. Non fabricæ enim modus, aut artificis manus divinam accersit præsentiā: sed usus ad Deum verum, vere, riteq; colendum.

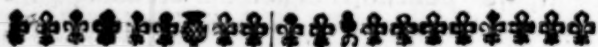
CAP. X.

Proprietates duæ Rerum sanctarum expositæ; & finis huic differtationi impositus.

CERNIS itaq; ut triplicis responsi scuto me, causamq; meam obtegerim: primum præcipue repellendo, & frangendo erat adversæ manus impetum, duo postrema magis eludendo. Ita tandem in vanum dedi, quotquot in Sanctitatem missa tela objectionum; adeoq; plene ipsam assertum ivi Personis, Rebus, & Circumstantijs Rerum Nunc, quæ ultima restat propositi mei pars, de Proprietatibus agendum hujus Sanctitatis relativæ: quas quidem duas explicabo, Discriminationem, & Præstantiam. Discriminatio est, quæ res in aliquo genere sanctæ discriminantur ab alijs in eodem genere rebus. Præstantiam voco Dignitatem, rebus Sanctis a Sanctitate adscitam. Differre autem res Sanctas a non Sanctis, & communibus, adeo per se clarum est, ut a me illustrari non sit opus. *Id docet rebus Sanctificatis a separatione data appellatio, docet ipsius Dei vox ad Moysen dicentis; Ego sum Jehova Deus vester; qui discrevi vos a populis, ut sitis mei, id est, sancti sitis. Idem deniq; postulat ingenium alterius proprietatis, quam huic sociam dedi. Differt enim quod præstat: at præstare res Sanctas communibus, & sublimitatem quandam ex Sanctitare adipisci, manifestum est; quia Dei sunt. Nam quæ eatenus spectantur, prout in alicujus sunt Dominio; ea dignissima sunt*

sunt, quæ possessoris dignissimi. Secundo, idipsum adfirmatum habeo ex sacris literis. *Jehova*, inquit, *Dent.* 26. 28. *stipulatus est sponsonem a te hodie, te fore ei populum peculiarem, — ut efficiat te sublinem supra omnes gentes, quas fecit, laude, nomine & gloria; & ut sis populus Sanctus Jehovæ Deo tuo, quemadmodum locutus est.* Audi hic populum peculiarem, sanctum, sublinem. *Peculiarem*; ideo Sanctum. Sanctum; ideo sublinem supra omnem populum. Deniq; adeo agnata est hæc proprietas rebus Sanctis, ut ipsa nomina Sancti, & Divini, abierunt in notionem Excellentię. Hinc apud principem Poetarum *ἱερὸν* est τὸ μέγα & quod in suo genere præstat. *ἱερὸν κλέφας τὸ μέγα & βαθυέρως βούς* idem. Sic *ἱερὸν μένος Ἀλκίνοοιο*; *ἱερὸν ἰς τηλεμαχοῖο*. etiam *Δῖοι* *Ὀδυσσῆα* audias & *Λακεδαιμόνα διαί*.

Quam locutionem nec Hebræa lingua ignorat. *Abramum* enim, *Gen.* 23. 6. appellant *Hethitæ* *נשיא אלהים* principem Dei; id est, honoratum & excellentem. Et *Nimive Jonæ* 3. audit *עיר גדולה* *עיר אלהים* civitas magna Deo, id est Urbs amplissima, & nobilissima. Plura non addam. Res magnæ & egregiæ Dei dicuntur, & sacræ: quia res Dei, & sacræ, res magnæ sunt & egregiæ. Atque ita de Sanctitate dixi, quæ pro instituto meo, & pro mente. Laus æternæ Menti.

DISSERTATIO, SECUNDA.
DE
VENERATIONE SACRA.

CAP. I.

Obscuram, & ancipitem esse de hac Tractationem. Veneratio universe definita: distincta in Internam, Externam. Utraque in Religiosam, Sacram, Civilem. Trichotomia quare praelata. Sacra mihi selecta, definita, explicata. Sanctificationem eam dictam, & quare. Sanctificatio duplex: קרשׁ & הקרישׁ quomodo differunt. Comprobatur Definitio Venerationis Sacrae.

A Sanctitate relativa transeo ad Venerationem debitam rebus ita Sanctis. Rem profecto, si quid aliud, obscuram, perplexam; sed & valde lubricam: ut non mediocre mihi utrobiq; periculum; ab inscitia illinc, hinc a lapsu per inscitiam; ne mentis hujus oculo aut parum, aut nihil sim perspiciendo; aut si quid, oculo parum recto. Ut ut sit, quam ipse delegi sortem nunc in integro non est, ut detrectem. Libabo igitur, sed breviter, & cum Homero ἐπιπροχάδην. Quid enim hic vela pandam? hoc ipsum timide, quod pedem omnino pono in hanc cymbam. Vene-

Venerationem univérse finio, Agnitionem eminentiæ habitam; estq; duplex: Interna & Externa. Interna est, quam mens & affectus habent. Externa, quæ ab illis foras ostenditur actu aliquo externo. Ab illis dixi. Mentem autem innuo & affectum: idq; jure. Non enim sunt hæ species æquo jure; sed, ut logici loquuntur, $\Pi\rho\delta\varsigma\ \epsilon\upsilon$: quod nimirum priore posterior habeat, quod genus habet; id est, sit Veneratio: omnis enim externa significatio, ut ut operosa, intrinsecus non oriunda, inanis est: nec Venerationem vere dixeris, sed larvam hujus.

Porro utraq; harum etiamnum tripliciter mihi partienda; in Religiosam, Sacram, Civilem. Religiosam voco; Quæ Essentiali sanctitati deferenda, & eminentiæ super omnia sublimi, id est, Deo. Sacram, quæ relative sanctis: Civilem, quæ civili ratione eminentibus. Prima sola absoluta est, cum Deo absolute detur, & propter ipsum: secunda propter relationem ad Deum: tertia propter imaginem. Omnis enim Eminentia civilis, non a Deo solum est; sed & imago Dei. De Regibus aperte dictum: Vos Dij estis. Et ut illi potestatis; ita Parentis etiam potentiæ, Scnes æternitatis divinæ gerunt imaginem. Quantum jam a Deo Relatio ad Deum: Quantum Imago pura ab archetypo: tantum distat Veneratio sacra & civilis ab religiosa; non gradu tantummodo, sed & specie; imo plus quam specie. Etenim Specierum analogarum, seu $\Pi\rho\delta\varsigma\ \epsilon\upsilon$ (tales autem hæ sunt) ea est indoles & natura, ut cum ge-

H

nere

nere nec æque participant, nec plene conveniant: ideo discrepent plus quam specie.

Jam ex hac Venerationis triga, Sacram solam destinavimus futuro sermone illustrandam. Nec id te moveat, quod Sacram dixi ad differentiam; quasi Religiosa etiam non esset sacra. Ad has enim angustias distinctionum cogit me verborum inopia. Quam ut tu recta mente suppleas, quæso, sic capias meam mentem; religiosam quidem venerationem sacram esse; sed & plus quam sacram: hanc autem a me speciatim dici Sacram, quod simpliciter sit, & tantum sacra; non etiam Religiosa.

Trichotomiam autem hanc aliorum in hoc negotio Dichotomijs prætuli, ut tutam magis & illustrem. Horrui enim λαρείας, & λυλίας: Acroceraunia; divisionem principio & per se non malam, nisi ea quidam usi male: nunc certe a λογομαχία lubricam & perplexam.

Nec tamen posterius illud λυλίας; membrum satis commode aptaveris omni Venerationi sacræ: personis quidem facile; non item Rebus sacris. Quid enim? qui proprie Rebus (res hic a personis habeo distinctas) λυλίας exhibuerit: idem conjugatorum lege & proprie rerum diceretur λυλός: at hoc dictum incommodum; quia non rebus personæ, sed res personis subji-ciendæ. De altera illa quorundam e nostris in Religiosam & Officiosam, vereor nimis, ut illud officiosum parum absit a civili: aut si sacrum admittat; non tamen pro bono aut clario hujus Doctrinæ futurum, ut Sacrum civili sic eamus confusum.

Quin

Quin redeo ad id, quod proprie ad meam Spartam; & Venerationem sacram supra mihi utcunq; descriptam definio; primo brevius, Actum rem Sanctam sancte habendi: explicativus vero, Qua verenter habemus rem sanctam mentis, affectuum, omniumq; actionum nostrarum, quæ erga aut circa ipsam, conformitate ad ipsam. Hoc nimirum est rem sanctam sancte habere: hoc est agnoscere Eminentiam sanctam; cum cogitationes, cum affectus actionesq; nostræ, quæ circa ipsam, exiguntur quasi ad sanctitatis eminentiam. Sicut enim cognitio omnis est a conformitate mentis cum re cognoscenda: ita agnitio voluntatis etiam, affectuumq; cum re agnoscenda. Nam illa, ut discriminem, solius est mentis; hæc voluntatis affectuumq; menti mixtorum. Porro, quæ sunt rei sanctæ ad eminentiam essentialia; eadem sunt ad verenter seu eminenter habendum requisita. Talia duo sunt, Peculiaritas, quam dixi, & Differentia a rebus communibus. Illa essentia est rei sanctæ, unde fluit eminentiæ seu præstantiæ attributum: hæc gradus est ad ipsam. Sicut autem utrunq; Eminentiæ rei sanctæ necessarium est, ut sit: ita utriusq; æstimatio & agnitio ad Agnitionem eminentiæ: quod enim Philosophi dicunt, prout res in essendo habent, ita quoq; habere in cognoscendo: ei nos adicimus, ita quoq; habere in agnoscendo. Breviter igitur sic habe. Qui eminenter, seu eminenti loco habet, quod ex Sanctitate eminet; is reveretur & veneratur: quod vero eminenter habetur, necesse est quoq; præ alijs haberi peculiariter, & ab illis

differententer. Cum autem tribus istis absolvatur Sanctitas ipsa ; fit, ut idem sit venerari seu honorare rem sanctam, atq; ipsam habere sancte. Ut qui rem sanctam præ alijs peculiariter, ab alijs differententer, & super alias eminenter & sublimiter habuerit : Idem sancte habuerit & veneranter. Hinc sacris literis veneranter habere rem sanctam, sanctificare dicitur. *Sanctificabis* diem septimum, id est, sancte seu veneranter habebis, aut sancte ages hunc diem. Ita Solomon, 1 Reg. 8. v. 64. *Sanctificavit internam partem atriij, quæ erat ante Domum Jehovah, eo quod parasset ibi holocausta & munera.* Id est, non consecravit, hoc enim jam ante factum ; sed sancte habuit, & honoravit actibus in eo religiosus. Item in oratione dominica, Sanctificetur nomen tuum, est, sancte & veneranter habeatur nomen tuum.

Laborat tamen hæc vox ambiguitate ex duplici significato. Interdum enim est ex non sancto sanctum facere, id est Deo addicere & consecrare ; Hebræis fere *קדש* in Hiphil, alias est, quod dixi sancte habere, sancte uti, Hebræis *קדש* in Piel: quo discrimine de Hebræis verbis observato, proclive erit conciliare duo illa loca contradictorie alioquin pugnantia ; primum Exod. 13. 1. *Allocutus est Jehovah Moysen dicendo ; Sanctifica mibi omne primogenitum, quicquid aperit vulvæ apud Israelem ex hominibus & jumentis : meum enim est.* Sed nunquid non contrarium sanxit, Lev. 27. v. 26. *Veruntamen, inquit, primogenitum, quod primum gignitur Jehovah ex bestiis, ne quis sanctificato illud, sive bos, sive parva pecus : Jehovah est. Jehovah ?* quid,

quid, inquam, si Jehovah? Monstri simile; si uni eidemq; ratiunculæ vim tribuas ad contrari in illationem. Sanctifica primogenitum, quia Jehovah est; ita prius habuit. Ne sanctifices primogenitum; quia enim Jehovah est: ita posterius habet. At tu sic expedito hunc nodum. *Sanctifica mihi omne primogenitum; id est קדש* sancte habeto, sancte utitor: quia scilicet Jehovah est: bona ratio, ut quod Jehovah sanctum, idem habeatur sancte, & sanctis cedat vsibus. Item, *Primogenitum nemo sanctificet; id est, הקדש* nemo consecret. Illatio hæc non minus bona, non tu facies sanctum, qui jam sanctum est: Jehovah ipse fecit sanctum. Differentia hæc insignis est; ut minus sit perpetua, & tamen ex ijs, quæ haud putares: ad eam flectas multa: ego vero me ad id a quo deflexi.

Dixi enim, Venerationem sacram positam esse in rem sanctam peculiariter & differenter habendo. Quod de omni honoris etiam civilis significatione verum, speciatim monstrabo de Honore sacro, ex dictis & edictis sacris. Primo igitur, de sacro Unguento præceptum, *Exod. 30. 31.* ut veneranter & sancte haberetur. Oleum, inquit, *Unctionis Sancta est hoc mihi per generationes vestras,* id est, sancte habebitis mihi hoc oleum per generationes vestras. Quo jam hoc modo fiat; qua via, si quæras, verbo tibi respondebo ex ipso verbo: vsu nimirum peculiari. *Carnem enim hominis, inquit, ne quisquam eo ungito, aut secundum consecrationem ejus me facitote simile ei; rationem audi. Quia res sancta est. 1.* Totum hujus consecraturæ genus Deo

Deo & sacris vsobus addici ur. *Res sancta esto vobis*, id est, idcirco vos sancte & veneranter habebitis, peculiariter & differenter ab alijs unguentis habendo. Idem de suffitu sacro lege v. 37. *Secundum hujus suffitus conjecturam ne facitote vobis* (id est, hujus confecturæ suffitu communiter ne utimini; *res sancta esto tibi*; id est, tu sancte habebis peculiari & sacro usu.

Atqui omnium apertissime, Ezek. 22. 26. profanatio rerum sanctarum per exegetin exponitur, non discernere inter sanctum & profanum *Sacerdotes*, inquit, *prophnant res sanctas meas: inter sanctum & profanum non discernunt, &c.* Si non discernere profanatio sit; quid discernere erit, nisi sanctificatio & veneratio? Nec alium certe ob causam voluit Deus Judæos vitæ institutum magnam partem diversum habere ab alijs Gentibus; nisi ut, quam ipse nationem sibi peculiararem fecerat & sanctam; ipse quoq; se sancte haberet & differenter. Mihi non credis? Deo crede; qui *Levit. 20. v. 24. 25. &c.* Ego, inquit, *sum Jehova Deus vester, qui discrevi vos a populis.* Vos igitur discernetis *inter bestiam mundam; & immundam, & inter avem immundam & mundam; neque abominandas efficietis animas vestras ulla bestia, aut ulla ave, aut nullo quod premit terram, que discrevi vobis ut immunda habeatis. Sed eritis mihi sancti, quia sanctus ego sum Jehova, qui discrevi vos a reliquis populis.* Non igitur ciborum discrimina, neq; munditiei & immunditiei leges & similes observationes alias crediderim ad typum futurorum, saltem præcipue instituta: sed ad peculiaritatis & sancti-

tatis

tatis symbola. Quam ideo, cum sublatum ibat Deus, Ecclesiam facturum catholicam, promiscuo ciborum usu Petro imperato, declaravit tanquam signo apprimè convenienti, Ecclesiam deinceps sibi fore ex omni gente promiscuam. Et, ut hic tandem testimoniorum desinam, hoc ultimum habere ponderis non ultimi: D. nempe Paulum prophanationem sacræ cænæ non alia dictione expressisse, quam *μὴ διακρίνειν σῶμα τῷ κυρίου* id est, peculiariter non habere, non discernere panem mysticum: Ut hinc discas, discretionem esse Venerationem; discretim habere, sanctificare, & vereri sancte.

CAP. II.

Probatur eam sacris rebus deberi: ubi brevis prima tabula Decalogi analysi.

SED jam satis, inquis, intelligo, quid sit & in quibus sita Veneratio sacra; at qui probabis, hanc, quam explicasti, talem, adhuc dum deberi rebus sacris? Qui inquam, nisi, quod adhuc sunt res sacræ: ergo & debitum sacrarum rerum. Objectum enim quandiu manet, manebit etiam officium circa hoc objectum. Hæc una ratio est, et firma; cui addo idem a Deo mandatum in quarto Decalogi præcepto, de quo, ut fidem faciam, prima tabula brevi analysi mihi aperienda est.

Prima tabula exhibet officium nostrum erga Deum

Deum: id vero est vel erga ipsum, vel erga ea quæ ad ipsum. Officium erga ipsum Deum vel internum est, vel externum. Internum est, ut ipsum solum agnoscamus esse Deum; id est, omnium entium Primum et supremum, ideoq; ipsi soli honoris, amoris, Timoris et obedientiæ nostræ deferamus primas et supremas, et in hoc est primum præceptum. Externum deinde officium est, ut cultum hunc externe faciamus *θεοπροσκύωσις* et divinæ naturæ congruenter: neq; Deo similitudinem fingamus ullius rei creatæ, quam, vel ad ipsum respectu, veniatur: *quia Jehova Deus noster Deus Zelotes est*, neq; ferre potest, ut creaturæ tanquam objecto, vel representative exhiberetur cultus ipsi debitus. De hoc est secundum præceptum.

Sic fuit officium erga Deum ipsum: in reliquis sequitur officium erga ea quæ sunt Dei; quæ iterum vel interne ipsum spectant, vel externe. Interne potentia, providentia, voluntas, gratia & ejusmodi, quæ uno nomine appellantur Dei nomen. De his præcipitur, ne temere aut inaniter habeamus, usurpemus; & de hoc est tertium præceptum. Jam quæ externe Deum spectant, ea vero sunt Peculia Dei, & res sacre cujuscunq; generis, seu Personæ, seu Res speciatim dictæ, seu Circumstantiæ rerum & personarum, ut locus et Tempus sacrum. Atq; de his omnibus affirmo in quarto mandato præceptum, ut sanctificemus, id est, sanctè habeamus, imo ut meminerimus sanctè habere: quia nimirum Dei sunt. At, inquires: sola hic de Tempore sacro mentio; de

de reliquis nulla. Mihi vero hoc ipsum satis est, quod de tempore sacro : cum hæc sit Synecdoche Decalogi propria ; ut ex una specie intelligeremus omnes ejusdem generis species : ex una rerum sanctarum specie omnes omnino res sanctas.

Et quidem particularis propositio rationem habens annexam æquipollet universali illi, quæ foret integri Syllogismi Major. Ut Dies septimus est dies Domini Dei tui: Ergo dies septimus est sanctificandus. Enthymema hoc si compleveris, Major erit, Omne quod Dei est, id nobis sancte habendum est. Jam assumo ego, Non solum tempus sacrum, sed omnes res sacre, Personæ, Res, Loca, Dei sunt. Ergo unumquodq; horum est sancte, seu honorifice & veneranter habendum.

C A P. III.

Ventum ad Venerationem sacram dividendam, & magis speciatim exponendam. Prima divisio in Internam & externam ; utraque illustrata. Externa amplius divisa ; & de ea Regule.

IT A hætenus definiti, explicavi, & adserui Venerationem sacram : sed id promiscue & universe ; nunc amplius videndum, quid ea specierum habet, quid divisionum, quas certe geminas ostendit, tum ex se, tum ex Objectorum varietate sumendas. Per se dividitur, ut omnis universe Veneratio, ita speciatim sacra in Internam

nam & Externam. Quarum, quas supra finitiones habui, hic inculcare non est animus : sed adaptare rei præfenti. Internam igitur hic dico, Cum interne, & animo rem sacram habemus peculiarem, differentem & sublimem : Externam, Cum idipsum externe præstamus actu aliquo externo ; nempe Oris, Gestus, Operis. Oris, cum honorifice & pro decoro sublimitatis sanctæ loquimur, alloquimur : Gestus, cum corpus ipsum singulari & præcipuo quodam motu, situ, habitu quod intus est Venerationis effigiat : Operis denique ; cum item præcipuo tractamus modo, nec sanctis vt vulgaribus vtimur, nec in ijs quæ vulgaria.

De interna modica lis est ; forsan nulla. Quicquid sit, solvunt ea quæ ad genus ipsum dixi generatim ; sufficiat igitur tantum posuisse, non ulterius evoluisse. De externa major lis : tum an sit, tum quo modo sit habenda. Illa nimis quam iniqua est, & sine omni ratione. Quæ enim cogitare fas, & affectu intus concipere : cur non & proferre liceret Ore, Gestu, Opere ? Certe quod istis ostentare & foras representare nefas : etiam concipere, etiam cogitare impium. Argumentatio hæc solida est & ἀποδεδειγμένη, sed rem porro præceptis & exemplis evincam, cum speciatim mihi ventum ad Venerationem Locis sacris asserendam ; quæ principue mihi in animo, fateor, cum primum de Veneratione cogitandi animus : nunc in postremum rejecta locum, nec ita, vt putavi, prolixè explicanda.

Jam vero alteram illam de Modo litem ; quæ forma, quo actuum externorum genere exhibenda

da Veneratio: eam quidem ancipitem agnosco, & magis tenebris involutam; mihi quoq; ut difficilem, ita nec tutam explicatu. Quid enim? Naufragium hic multorum video: his Scyllæ alisa; illis Charybdi absorpta nave: dum hi Venerationis prætextu idololatriam; illi hujus fuga contemptum inducunt omnis rei sacræ: adeo specie tenus in multis idem, in plerisq; simillimum est, quod externe apparet in Veneratione tam sacra, quam religiosa: ut fines utriusq; incauta miscuit superstitio, & terminos movit ab antiquo positos. Quos ego aliquatenus dignoscendi & reponendi spe, age, navicula mea audebo per hoc fretum. Sed, ut Augures olim in Cœlo signabant partes; ita ego species in Veneratione vniversa ad augurium veri.

Omnis Externa Veneratio aut Personalis est, aut Realis. Personalem hic voco, Quæ pura puta actione, id est, motu gestive corporis absolvitur: Realem, quæ præter actionem ipsam, rem inter agendum adhibet, aut agendo efficit: ut qui Principem muneris oblatione honorat, Reali honore facit, quia rem muneris adhibet inter honorandum. Prior harum Personalis per se indifferens est ad Deum & humana; & alterutris tribuitur recte, si mens & intentio recta venerantium. Realis non item: quod multa hic sunt ingenio ad Deum solum spectanti; non autem indifferenti ad Deum & Humana. Hujusmodi quæ dico, sunt omnia, quæ aut de re, aut ad rem fiunt solius Dei propriam; id est, de objecto in solius Dei potestate & jure, aut ad finem ipsi soli peculia-

I 2 rem.

rem. Objectum intelligo, de quo actio quocunq; modo est, aut significando, aut mutando, aut efficiendo; si hoc enim in Dei solius jure fuerit, & actio ipsa erit ad solum ipsum. In hoc genere est Consecratio quævis. Est enim de re sacra facienda: at hæc solius Dei est, & ab respectu ad ipsum. Item Sacrificium, quod ipsum quoq; consecratio quædam est, & præterea de re animæ quæ subiecta soli Deo. Eodem pertinet Primitiarum, & aliarum quarumcunq; rerum oblatio sive *ἐχαι-
τιον* pro frugum incremento, pro negotiorum successu, &c. sive, *ἐκτιον* pro exauditione precum: nam hæc de rebus sunt in solius Dei potestate ad conferendum.

Porro, qui externæ Venerationis modus per se, ut dixi, & ad Deum referri potest, & ad ea quæ alia sunt a Deo: is vel ita manet, ut est, indifferens, vel ex accidenti restringitur, causa vel Circumstantiæ vel Moris. Causa circumstantiæ, Dei & sacrarum rerum fiunt propria, quæcunq; fiunt inter ipsa sacra. Causa moris, Dei fiunt propria, quæ more & instituto legitimo usurpantur erga solum Deum: rerum itidem humanarum, quæ in solis humanis rebus.

Ita breviter omnem in externa Veneratione actum explicui & eduxi in conspectum mentis. Jam in singulis, quid fas, quid nefas, si mihi censes fas, ita censeo.

1. Natura sua ad solum Deum pronum, qui creaturis adhibet ad externam venerationem, purus & proprie dictus Idololatra est; & tales assevero, qui sacrificant, qui consecrant, qui vota faciunt creaturis.

2. Quam

2. Quam venerationis ceremoniam vel omnium gentium publicus, vel alicujus privatus mos Deo fecit proprium, extra Deum adhibere Sacrilgium est. Ejusmodi forsan est (aliud in gestu vix memini) oculorum elevatio ad Cælum; sin minus, tales certe dixerim, istos Ecclesiastica melodiæ Psalmis Deo cantandis peculiariter consecratos. An non & Organa quæ vocant? amplio.

3. Quod natura alioquin adiaphora, circumstantiæ tamen caussa fit rerum sacrarum proprium, qui circumstantia tali transfert ad res non sacras, prophanator est rei sacræ. Hæc regula non tolerat salutationes, honoris delationes, & allocutiones civiles inter sacra & in loco sacro. Nam quæ hæc impietas est, cum ad Deum cœperis, ad homines converti, missio Deo? Quodcunq; feceris tali loco, tali tempore, ad Deum solum faciendum, sive gestu, sive ore, sive opere.

4. Quod natura pariter & vsu indifferens est aut instituto humano privatim humanis datum, id fas est Deo & sacris adhiberi: si tamen non abfuerit a decoro sacro. Ut si quæ fuerit gestus decori cæremonia in civilibus tantum adhuc vsurpata, potest ea, si Ecclesiæ videbitur, etiam Deo adorando adhiberi. Quamvis enim quæ dei semel sunt, nostra amplius non sunt, nec debent esse: quæ tamen adhuc sunt nostra, vel privatim, vel vtcunq; communia; ea sacrari possunt, & Deo fieri propria.

CAP. IV.

Altera divisio Venerationis sacrae ex Objectis, in Venerationem Personarum, Rerum, Locorum, Temporum. In singulis aliquid diversum; praesertim de externis: id leviter ostensum.

ABiſolvi de Divisione prima; inſequor alteram, quæ ex Objectis: unde quadruplex mihi exit Veneratio ſacra, Perſonarum, Rerum, Locorum, Temporum. Nam in ſingulis horum, quæ genere vna, ſpecie diverſa eſt Veneratio, propter accommodationem diverſam.

Idq; de vtraq; veneratione verum. Suus enim Internæ eſt in affectu modus: Externæ in effectus mos venerandi. Virum Dei veneror; etiam menſam & altare Dei verenter habeo; etiam alias res ſacras. Atqui lapis eſt, qui eodem affectu lapidem & lignum colit, quo debuit perſonam. Idem de Loco & Tempore cogita. Veruntamen non negabo, in veneratione interna, vt non facile animadverti, ita difficillime explicari, quam dico, differentiam: & certe, quanta quanta eſt, non aliunde eris diſcernendo, quam ex mente recta, & recto de re veneranda ſenſu. At vero externæ venerationis clara ſunt diſcrimina. Ut enim in rebus naturalibus formarum differentias vix aut ne vix aſſequimur; materiæ oculis uſurpamus: eadem hic ratio: latet quod intus eſt; quod foras prodiit, varium ſe prodiit & multiforme. Cui rei exemplo illuſtrandæ temæ iſtæ erunt, quas dedi,
partes

partes huic Venerationi externæ; Oris, Gestus, Operis. Ab oris Veneratione incipiam. Ea duplex est, Loquendi, & alloquendi. Loquendo, honoramus omnem rem sanctam; alloquendo, personas tantum: honorifice enim loquimur de omni re sacra; personas tantum allequimur honorifice. Gestus vero aut totius est corporis, aut partis. Totius gestu, id est, incurvando aut procumbendo, &c. gestu inquam, ipso, aut fallor, aut Personis solis exhibenda: Veneratio, partis etiam, Non personis: ut manuum ablutione, quam veteres vsurparunt in sacris tractandis: aut pedum nudatione, quam in calcandis locis sacris. At tempori honorando adhiberi gestum non dixerim, nisi forte solenne illud festis diebus in vestitu & ornatu studium huc referrem. Veneratio deniq; seu Sanctificatio operis, ea quidem, quod ad Personas, in officio sita est erga personas: nimirum aut ipsorum erga se, aut aliorum erga ipsos: quod vero ad Res, & reliqua Sacrorum genera, in vsu eorum sacro, nempe Rerum, Locorum, Temporum. At in omnibus hisce suis cuiq; generi proprius debetur vsus, opus proprium. Personæ sunt sacris tractandis & administrandis. Res alendis personis, aut alias inserviando ipsis; quarum abusus sacrilegium dicitur: In Locis deniq;, & Temporibus sacris sacra fiunt decore, fiunt ordinate.

CAP. V.

Rei quis, omissis, Locorum & Templorum Veneratio accuratius, & distinctius explicatur: eam duplicem esse; Rei & Circumstantia rei: de utraq; dictum: & de precibus privatis, quatenus & quare in Loco sacro habendis.

SED omnia hæc singillatim percurrere nec audeo, nec possum; Unicam mihi feligam Locorum & Templorum venerationem sacram; in quam altius penetrabo, & navigio meo, si possum, transibo illud fretum. Primum autem genera quædam ejus, seu modos monstrabo; ut scias quid tuebor: muniam deinde rationibus & autoritatibus, tam sacris quam ecclesiasticis.

Veneratio igitur Loci facit alia Rei est, alia Circumstantia rei. Illa est, cum res ipsa, seu id, quod fit immediate; fit in honorem loci. Hæc, cum res ipsa Deo quidem fit; & in honorem solius Dei: circumstantia vero rei accommodatur in honorem Loci. Vel sic: Veneratio a circumstantia est, cum actus quidem ipse Deum, eumq; solum, spectat; circumstantia vero agendi honorem loci. Illius exemplum apud nos capitis apertio; apud Orientales, præsertim Judeos, nudatio pedum. Vel ideo, quod hæc corporis partes videbantur maxime locis honorandis aptæ, quibus ipsa loca insistimus & premimus; vel quia omnis reverentia humiliatio quædam est; hic autem ritus tuerit humiliationi significandæ, ut apparet

ex 2 Sam. 15. 30. *Ubi Davides & populus* cum ipso luxerunt, obvolutis seu opertis capitibus, & nudis pedibus. Vt ut sit, hunc ritum vsurparunt etiam Deo monente, *Moses & Josua*: nec abnuat hodiernus *Judaismi* mos, nec Mahumeticæ blasphemix ab Arabia. Posterioris modi exempla sunt preces, sacrificia, adoratio, & quæ his similia, sacra officia in Loco sacro, aut eo versus peragenda. Nam preces ipsæ, &c. Deo soli fiunt, & ipsis Ipsum solum veneramur: circumstantia vero precum, quod hic loci fiunt, quod huc vel illo versus; id Loco est honori *ἀνέστος, ἐμπέτος* Deo: quod Loca ea Loca Dei sunt, & propter Deum honoranda.

Ut qui Cælum versus orat aut adorat, non ideo Cælum adorat, sed Dominum Cæli: ita neq; Locum, neq; *Mensam* Dei, aut mysticum Sacramentum, qui in, aut coram illis orat, aut versus illa.

Ut autem illic, gestus circumstantia, reliquis mundi partibus præferri Cælum in honorem quendam expetit Cælo: idem hic puta; tum honorifice & ex decore sanctitatis haberi Loca & Mysteria sacra; cum in ipsis habentur, aut ad ipsa, quos Deo præstamus actus sacros. Cogita enim mihi tempus sacrum: ut comparando invicem illustriora evadant, quæ velim. Vult Deus ut sancte habeatur, seu honoretur Dies septimus. At qui tandem hoc aut melius fiat, aut magis ad Legislatoris mentem, quam Religionis exercitio & cultu Dei publico. Sed nemo idcirco dixerit Diem ipsum religiose coli, quinimo Deum in die:

colendi vero circumstantia honorari ipsum diem. Idem hic cense; Cultu ipso Deum, circumstantiarum accomodatione in cultu & ipsum honorari locum, & deberi honorari, quia Dei locus. Unde non immerito hic sententiæ nimium severæ reos egerim, qui superstitionis damnant omne precum privatarum studium in Locis sacris. Mihi certe adeo per se nihil superstitionis habet, vt Venerationis hujus, quam jam ingero, partem dixerim, & hujusmodi ingredientibus Loca religiose affectandum. Non quod a loco accedit precibus efficacia, sed quod Loco honor a precibus. Actibus enim mere civilibus & alienis, etiam privatis, profanantur Tempa: quidni ergo religiosi honorentur? Quod igitur Nuptijs conciones nuptiales, quod Funeribus funebres, quod Martyrum Cœmiterijs Synaxes veterum Christianorum: id Loco sancto preces, singula, inquam honori singulis adjunctive (sic loquar) non obiective; non a re facta, sed a circumstantia faciendi.

C A P. VI.

Esse Venerationem sacra, etiam externam sacris Locis exhibendam, monstro ratione, præceptis & exemplis tam sacris, quam ecclesiasticis.

Dixi de modis Venerationis Locorum. Jam assero ipsam argumentis specialibus & privatis. Nam communibus feci, cum de Veneratione dixi

dixi communiter. Aio igitur Venerationem etiam externam sacris locis exhibendam: idq; primo affirmo ab impari. Quid enim? Thronum regium honoramus nos caput aperiendo, suo modo alij: quia scilicet dicatur præsentiæ regiæ; quanto magis Locum divinæ præsentiæ sacrum? Imo regis Thronum veneramur vel absente rege; propterea quod ibi soleat Rex sese ostentare populo; quanto magis Locum sacrum, etiam cum non fiunt sacra; ideo quia soleant ibi fieri?

At inquires, præceptum volo aliquod e sacris literis. Audi igitur Deum ad *Israelitas*, *Levit. 19 30. Sanctuarium meum reveremini*. Interne inquis; imo etiam externe: quod enim animo facere, cur non & foras testari liceat? Audi etiam e rubo ad *Mosen*, *Ex. 3. 5. Extrahere, inquit, calceamenta tua a pedibus tuis; nam locus in quo stas, terra sancta est*. Quod ne aliorum capias, quam de Loco ob præsentiā Dei sancto, externa hæc cæremonia venerando, *Justinus Martyr* testis est, idem eodem fine a Gentibus facitatum, ab imitatione, ut ille putat, *Mosis*; nos liberius Patriarcharum ante *Mosen*; & quod nuper monuimus, vestigia hujus moris cernere est hodie in Synagogis *Judeorum*, & in Turcarum (ut illi Tempia vocant) *Mes-chitis*. Quin & ratio huic præcepto adjuncta minime prætereunda est. Nam *Locus, inquit, in quo stas, terra sancta est*. Ergo omnis locus sanctus (hic major erit Syllogismi) etiam externa cæremonia venerandus est. *Solomonem* porro audi, *Ecel. 5. 1. Custodi pedem tuum, cum intraveris Dei Domum*. Cur autem pedem? innuit proculdubio ritum istum

Apol. 2.

pedes excalceandi. At ego non negarim etiam internam venerationem hic intelligi tropicōs: neq; tu pariter externam mihi nega, cum hanc verba ipsa præferant; non adeo illam vt maxime sit ipso operæ præferenda.

At exempla forsan vis. Vide mihi *Jacobum Betheli* a somno experrectum, timentem, & talia referentem, מְנַוֵּן *quam reverendus hic Locus?* quare autem reverendus? *quia*, inquit, *Jehova est in hoc Loco*, v. 16. *Dei domus est & porta Ca'i*, v. 17.

Verum inquis, agnosco hic Locum sacrum: agnosco internæ venerationis exemplum; externæ nondum video. Non vides? quid? in talia verba prorupisse, statuam erexisse, oleo imbuisse; aut hæc externa sunt dicenda, aut ego tantundem video. Nec his insisto. *Israelitarum* exemplum attexo. Quos *Moses* ex dei præscripto instituit, quemadmodum se compararent ad Deum in monte Sinai conveniendum, *Ex. 19. Sanctifices eos hodie & cras*, id est, *Jubeas se sancte habere*, v. 10, *Estote parati*, v. 14. Primo interne proculdubio; deinde vero externe: primo abstinentia, *ne accedite ad Uxores*, v. 15. secundo munditia extraordinaria, *Lavent vestimenta sua*, v. 10. tertio de gestu sese singulariter comparando, v. 12. *Cavete vobis ne ascendatis in hunc montem, attingatisve finem ejus*: quicquid attigerit hunc montem, *omnio morte afficitur*. Nimirum eo fine totum hoc factum est, vt mons ille, super quem Deus visibiliter descensus erat, sanctificaretur. Ut liquet, v. 23. *Contestatus es nos*, inquit *Moses* ad Deum, dicendo *Terminum pone huic monti, ut sanctifi-*

ces illum; Id est, sancte habeas & venereris externe: idq; non tantum vt patefcat, sed crescat etiam interior affectus hoc adminiculo. Plurane exempla poscis? eosdem *Israelitas* adjuuge, ad ostia Tabernaculorum suorum adorantes, cum nubis columnam descendentem viderint: ipsam quidem nubem nequaquam adorantes, sed Deum; at versus nubem quod ibi Deus, id quod ad Venerationem a circumstantia satis esto.

Quid dicam Sacerdotes *Israelis* pedes suos lavare solitos, quoties Sanctuarium ingrederentur & altare Dei accederent? nimirum vt sancte premerent, & calcarent sanctum pavementum. Non tamen ego hanc vel illam externæ venerationis formam urgeo: sed externum tantum, quacunque forma, urgeo; modesta modo sit & decora. His omnibus factum Servatoris addo. Nam ille numularios, mercatores, & reliquam fecem cum ab atrio templi ejecit, satis profecto indicavit, Templum suum quam noluit profanari, quam voluit honorari externis illic peragendis.

Et ne forte exemplum antiquioris ævi Christianum desideres; illud unicum, cæteris omiſſis, habe, quod *Greg. Nazianzenus* in Oratione pro patre funebri refert & laudat de matre sua *Nonna*; Eam quidem Templum Dei adeo esse reveritam, vt in eo ne quidem vocem emitteret, nisi de rebus myſticis & divinis; neq; vnquam tergum altari obverteret, aut sacrum pavementum conspueretur, subjicit, hæc fortasse multis res tenuioris momenti videri, sibi vero *πῶτερος ἐνστάτης*

τα ἡ πνευματικῆς ζήσεως ἐγχειρήματα. Deniq; ut tandem hujus probationis desinam, si ecclesiasticam sententiam non defugias, vnaq; scires, quam sunt hæc sana mente a me hucusq; defensa; audi patres Gangrenses contra Eustathium quendam Templorum contemptorem sic ἐπιλογιζομένους prorsus ad meum sensum, Τοὺς οἴκους, inquit, τοῦ θεοῦ τιμῶμεν. καὶ μὴ τὰς Συνόδους τὰς ἐπὶ αὐτοῖς, ὡς ἀγίας ἡ ἐπαφελεῖς ἀποδεχόμεθα· οὐ συγχλείοντες τὴν εὐσέβειαν ἐν τοῖς Οἴκοις, ἀλλὰ πάντα τόπον τὸν ἐπὶ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ διακομθέντα τιμῶντες. Audi; non ideo honorari ab ijs Tempa, quasi religionem omnem ipsorum parietibus putarent inclusam, (hoc neq; nos putamus) sed honorari tamen, quia in Dei nomine sunt ædificata, id est, Deo consecrata, obligata, addicta, in qua sana & religiosa sententia nos acquiescimus: ad eamq; exigī patimur, quæ hucusq; disseruimus omnia.

CAP. VII.

Ultimo dividitur Veneratio sacra Locorum, in eam quæ Reverentia, & quæ Ornatu. De priore hæcenus dictum. Ornatum esse duplicem, Magnificentia, & Munditie. Illam Templis deberi probatum, & quætenus.

Porro unīversam, quam Templis & sacris locis assero Venerationem, tu adhuc duplicem intellige

intellige, Reverentiæ & Ornatus. Reverentiam appello, quæ & proprie Veneratio est, & fere sola in superioribus explicata. Ornatus autem, cuius nunc tractationem adorno, & ipse Veneratio quædam est; quamvis non adeo princeps: Honorat enim, qui ornat: imo Ornamentum honoramentum si dixerò, grammaticam analogiam ut minus sequar, de re scio me dicturum ἀναλόγως. Ornatum vero requiro duplicem; unum ex structuræ splendore & magnificentia, ex munditie alteram. De Templorum autem magnificentia dicturus; ut caveam, quæ in hac causâ multi in hanc vel illam ornatus speciem importuni obijciunt; non simpliciter, sed comparate definitio de Modo, & Mensura ornatus sacri: videlicet, Dei Domum esse debere æque, imo magis, quam privatae aut profanæ, magnificam. In Urbe Templum ædificas? pulcherrimum id sit omnium in Urbe Palatiorum. In Villa? æquet, imo vincat reliquas in villa ædes. Ratio mihi talis; quia Deo dignum non fuerit, quod non sit in quocunque genere rerum optimum & dignissimum. Contra feceris, eandem reportabis gratiam ijs qui cæcum & claudum obtulerunt in sacrificium: *Ut vulnustuum non suscipiat Cæli princeps*; imo nedum in honoris, sed contumeliæ partem interpretabitur, quod tu terræ hujus incola Deo te prætuleris; Canum Cælo, *creaturam Creatori*. Nam Deo se meliorem & majorem facit, quisquis quod malum est ipsi offert, aut minus suo bonum.

Age jam, satini validum videtur hoc telum, satini firmum argumentum, quod a Dei excellentia progrediur

progreditur ad Eorum, quæ Dei sunt, excellentiam? quod si, ut ut per se satis validum, a jacentis tamen manu videatur imbecille; age iterum, dabo non a mea, sed a sacra manu jaculatum. Ego, inquit David, 2 Sam. 7. *Habito in Domo cedrina, dum arca Dei habitat inter au'ea, quasi diceret, prorsus indignum esse, ut Dei Domus magnificentia cederet, vel ipsis regum palatijs. Simile est 1. Hag. An tempus est vobis descendendi in domubus vestris contabulatis, quum domus hæc mea vasta est?* Etiam hæc expositulatio ducitur a comparatione Dei cum hominibus. Ut Deus hominibus, major; ita majori studio, opera, sumptu exornanda domus Dei, quam Domus hominum. Eodem spectant Solomonis ad Hiramum verba, 2 Chron. 2. *Domus quam edificaturus sum, magna erit, (rationem audi) quia major est Deus noster omnibus Dijs.* Item 1 Chron. 29. *Solomon filius meus (Davidis sunt verba) puer est & tener: Opus vero hoc magnum est (etiam hic rationem nota) non enim hominis istud palatium, sed Dei est. Cui per omnia consonum est ejusdem effatum, 1 Chron. 22. Domum Jehovæ edificandam oportet esse summe magnificam.*

Pergo, & secundum argumentum adtexo, id a fine sumptum; nam a fine mensuram accipiunt media quæ ad finem. Cum igitur finis facer sit, omnium finium nobilissimus; & loca huic fini data, debent esse cæteris nobiliora locis, id est, illustria magis & magnifica.

Vicisse satis mihi video binis hisce copiis: Jam leviora jacio tela, primum a Pari. Templam enim moris

moris est, ut non ingrediamur, nisi amictu solito
 splendidiori; in honorem scilicet aut sacri con-
 ventus, aut Dei, loci præsidis: Cur non æq; dece-
 ret ipsum Templum communibus ædificijs an-
 tecellere? Alterum a nomine; quod Hebræis
 היכל Templis, & Regum palatijs commune est.
 Magno sane argumento vt olim fuisse, ita hodie
 debere esse Tempia magnificentia vel regum pa-
 latijs comparanda. At inquis, huic nominis com-
 munitati occasio forte præbita a Templi *Solomo-*
nici magnificentia? Imo aio, ante natum *Solomo-*
nem ὁμωνύμῳ istam natam; nam etiam Syrorum
 idioma, quod ab Hebræo deflexum est, de utroq;
 dicit suum היכל de palatio quidem, *Ezra.* 4.
 14. de Templo tam *Hierosolymitano* quam *Eaby-*
lonico, *Ez.* 5. 14. de *Solymitano* etiam 6. v. 5.
 in decreto Cyri: de Templo & Palatio, *Dan.* 5.
 v. 3. & 5. Quod ego ab Hebraico vsu traductum
 dixerim, vna cum Syriacæ ortu ab Hebræa. Ide-
 oq; Syriacæ linguæ primordijs antiquiorem regi-
 am templorum magnificentiam affirmo, id est
 coævam certe Patriarcharum ævo.

CAP. VIII.

Objecta & rejecta ea quæ contra Templorum magnificentiam dicuntur: non typicam eam fuisse. De pauperibus objectio invalida; & quatenus templa spolianda; neq; a Patrum ullo damnata, &c. De Munditie dictum. Rem ἱσπαρπῆν esse. Sermonis totius conclusio.

JAM porro fumi objectionum mihi tollendi, qui obfuscant hunc splendorem. Typicam enim ais fuisse hanc magnificentiam; utq; Templum ipsum Christum ἱσπαρπῆν, & Deum in carne habitaturum, ita & ornatum figurasse excellentiam & perfectionem hujus carnis, seu humanitatis Christi. Audio, at vero neq; omnis Templi finis incarnationi figurandæ: qua unicum fateor; qua Domus Sacrificiorum fateor, non qua Dei & Orationum. Quid igitur tu ornatum ad typi solius partem refers? Apage conjecturas. Annon Davidem & Solomonem credis operis sui scopum pervidisse? age igitur, istis arbitris judicetur lis ista. Davidem roga, quare opus illud tam magnum, aut magnificum futurum; respondit, 1 Chron. 29. Non enim hominis istud palatium, sed Dei est. Solomonem? quia inquit, 2 Chron. 2. Major est Deus noster omnibus Dijs. At hic fines, hæ causæ cæremoniales non sunt, ergo præcipuè saltem magnificentiæ istius scopus ἱσπαρπῆν moralis erat, non cæremoniale ἱσπαρπῆν.

At

At magnam nobis invidiam conflatum eunt de pauperum indigentia. Indignum enim esse, ut auro splendescant Tempia illa externa, dum viva Spiritus sancti habitacula fame contabescant, & inedia: in pauperes ut simus lapides, nimium in lapides profusi. Fatebor equidem, nec invitus, in Tempia non infumendum, quod alibi potius, aut melius collocandum: bonum enim quod facit, ut non fiat quod magis bonum, bonum non est; malum censeo. At interim meminerint velim huiusmodi sermonis autores, nos non simpliciter, sed comparate locutos de Templorum ornatu: ne minus sint, quam hominum ædes ornatae. Deinde non templa sola hoc quod intorquent ariete, sed & regum conquassari palatia, sed multas privatorum ædes. Pauperes indigent? quin igitur tu ædes tuas dirue, quin Regum & nobilium palatia demolire. Pauperes, indigent? quid igitur tibi tantus aulæorum apparatus, & tapetum? Quid tot contignationum & concamerationum deliciae? quid reliqua supellex otiosa, ornatus supervacuus? Aufer, aufer hæc, inquam; sine quibus & tu honeste, & in eleemosynam versis pauper vivat melius. Adhuc si indigeant pauperes, causam non dico, quin templis omnem ornatum auferas; imo ipsa: non enim pro templis homines, sed pro hominibus templa sunt condita: ut in re Sabbatica huic simili dixit Servator. Ut enim *David*, si aliunde habuisset quod comederet, sanctos panes non attigisset: ita nec tu extra hunc casum, quæ Deo immediate sacra. Quamdiu aliunde veritas potest confirmari, Deus non est eo

advocandus iuramento. Dum alijs res dubia disceptari modis, ad Sortes non est recurrendum: quippe hoc esset temere Dei nomen sumere, & profanare quod sanctum est. Idem hic puta, nisi extrema urgeant, nec spolianda sacra, nec minuenda.

Huic sententiæ tale do fundamentum. Bonum omne, seu finis quo agendo collimamus, tripliciter dividitur; in Necessarium, Commodum & Jucundum; quorum Jucundum Commodo cedit; vtrumq; Neccessario. Nobis autem Ornatum, & magnificum supplet Jucundi locum. Est etiam Bonum aliud privatum, aliud publicum: publicum item sacrum, & profanum; hic privatum publico cedat, sacro profanum: Sin autem misceantur hæc, ac privatum & publicum, sacrum & profanum alternaveris cum Neccessario, Commodo, Ornato: tum certe Neccessarium, quale per se honestum est, prætulerim cuicunq; alterius generis bono, etiam privatum publico. Reliqua, vero sic senso; vt Commodo civili præponderet sacrum; ornatumq; hujus, illius ornato; præterea magnificentiam & ornatum sacrum, vt æquem saltem commoditati civili.

Pauperibus igitur subveniendum putas? Idem & ego puto: honestum enim est, & neccessarium factum bonum. At hoc ex ijs fieri potest, quibus jucunde habemus? parcatur ijs, quibus commode ex privato? parcatur publico, ex profano? parcatur sacro. Aliter si feceris, profano sacrum postposueris, id est, Deum hominibus. Sed pergunt nobis adversari, & Patrum quosdam aiunt in hunc

hunc quem nos tuemur ornatum effatos multa. At vero Patrum dicta nihil ad nos; qui nullum ornatum in specie ponimus; sed anteponimus, quam haberent sacra magnificentiam, ei quam habent non sacra; imo Patrum horum argumentis, non templorum magis, quam civilium ædificiorum ornamenta perstringi. Deinde, nego Patres istos Templorum ornatum per se, & absolute damnare; sed immoderatum, sed indecorum, sed gravioris momenti rebus prælatum, sed superstitiosum, & mala mente susceptum. Ipsos vide, & in verbis eorum diserte hoc ipsum. In summa, quod Christus Phariseis menthæ & anethi decimationem satagentibus, & graviora legis omittentibus; idem illi ingerunt sui ævi Phariseis, Graviora quidem illa præcipue facienda, sed minora hæc non omittenda.

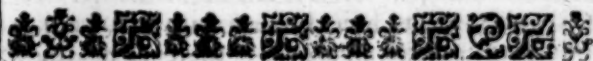
Atque ita jam plene absolvi de Magnificentia; transeo ad alteram quam feci Ornatus templarij speciem, Munditiam scilicet; rem cum primis *ἰεποπρεπῆ*, & sacra decentem maxime. Argumenta communia, quæ multa possem, taceo; propria tantum ingero. Et primo Præsentiam divinam minime decere Immunditiam; quod adeo verum, vt de *Israelitarum* castris idem mandaret Deus, propter singularem in ijs præsentiam. *Quia*, inquit, *Jehova indefinenter ambulat in medio castrorum tuorum, eripiendo te: ideo castra tua sancta sunt, neq; conspiciat in te turpitudinem ullius rei, ne avertat se a te, Deut. 23. v. 15.* Secundo, Tempia honorifice habenda sunt; at Immundities extremum contemptum, & vilissimam vilitatem arguit.

guit. *Quare Jehu, 2 Reg. 10. v. 25. Contumelia* quam potuit gravissima affecturus *Aedem Baalisticam*, in latrinam vertisse dicitur. At ille *Baalis Templum*, nos Christi, (proh pudor) *templa* in latrinas vertimus; adeo nobis in Deum ignominia non est, qua vix majorem in Dei nostri *Blasphematorem* statuere potuit *Nebuchadnezzar Rex*, quam ut domus ejus in latrinam, aut sterquilinum redigeretur, *Dan. 3. 29.* Postremo, adeo *Templis* munditiem convenire putavit magnus ille *Gentium Doctor*; ut corpora fidelium *templis* assimilans, argumentum inde duceret de *ijsdem* morum & vitæ impuritate non temerandis. *Qui scortatur*, inquit, *in proprium corpus peccat: an ignoratis corpus vestrum esse templum Spiritus S. 1 Cor. 6. 19.* Item *2 Cor. 6. v. 16, 17. Vos templum estis Dei viventis; quapropter impurum ne attingite.* Si imaginem Templi non deceat Immundities; multo minus decebit ipsum.

Atque ita finio de Templis, & de omni Veneratione sacra. In qua, si vere sensi, si Sapienter
judicavi; Te Veneror O prima Veri-
tat, O Æterna SAPIENTIA.

PROBLEMA

PROBLEMA.

AN

Alea sit Sortitio.

DE Alea Προβλημάτων instruo, quam multi Sortitionis damnant. *Mibi non videtur dam-
nanda:* Tu contra sentis. Age igitur, pugnae aleam tecum experiri libet de hac alea: non quidem, ut ipsam, (cui enim hoc bono) sed ut Sortitionem vindicem; cuius vim & dignitatem multi dum non intelligunt, Aleam congenerem fecere. Nec certe superioribus dissonum est, quod aggre-
dior, nec a bonis moribus alienum; siquidem Sortitio divinum quid est, & sacrum; imo pene dixeram, Sacramentum. De moribus, ne quis forte propositum meum aliorum abripiat; rerum suarum decoctoribus, &, quas serijs debebant, horas Ludo collocantibus nullus hic patrocinator: imo de ludo prorsus litem non instruo; sed de Alea quae in ludo. Neque de hac quaero, an liceat, sed an Sortitio dici debeat: quid autem si non debeat? non inde sequitur Aleam ludum esse licitum; sed per hoc non stare, quo minus non sit licitum. Me quod attinet, de ludo si quaeras, vere testari possum experiendo me vix nosse: imo nec nimis probare rem ad usum tam inutilem, ad abusum

abufum tam proclivem. Sed cum Chrifti Natalitijs, alijs, vt fit, huic Divæ fedulo & folenni eroperantibus, alios abhorrrere cernerem; ne, quod dicerent, nomen Dei prophanarent temere fortitendo: cœpi rem altius mecum revolvere, in caufam totam inquirere; unde natum mihi hoc ex ludo ferium, ex re levi non leve momentum.

Haftenus ad invidiam declinandam præmonui quæ vellem. Jam negotio accingor; & primo, pro more meo, Quæftionis terminos libabo, atq; illuſtrabo: dicam enim quid fit Alea, quid Sortitio: & tum facile patebit, an Alea fit Sortitio.

Aleam igitur intelligo neq; Ludum ipſum, neq; ea quibus luditur, ſeu teſſeras, ſeu chartas pictas; ſed quodcunq; eſt in iſto luſus genere, ſive motus fortuiti, ſive tractationis, quo ad ludendi finem pervenitur. Fortuitum, inquam, dico Aleam: non tamen omne fortuitum, ſed ſpeciale illud, quod in ludo eſt. Atq; hæc Alea, ſeu hoc in motu luſorio fortuitum, vel motus fortuitus quem in teſſeris talorum jaſtum nominant, illud eſt de quo quæritur, an ſit Sortitio. Mallem enim ſic Quæſtionem informare, quam quærere, an Aleæ ludus ſit Sortitio. Namq; omni dubio procul, quod Ludus eſt, Sortitio non eſt; Cum Ludus & Sortitio vix prædicamento, nedum genere aut ſpecie conveniant: quod tamen præ ſe ferre videretur huiusmodi prædicatio in caſu recto, & in quid.

Sed jam ad Sortitionem pergo; vbi quia magnum video cauſæ meæ momentum eſſe poſitum; breviter quidem, ſed explicatius paullo, & magis partite agam.

Sortitio

Sortitio igitur concretum quid notat, nec rem vnicam & simplicem dicit, sed duas, easq; natura discretas, quas a se invicem secernere, & menti contemplandas proponere erit operæ prætium.

Sortitionis significato quiddam Materiale, & quiddam Formale inest. Materiale dico, Actionem istam, sive motum, quæ in omni Sortitione necessum est adhiberi: Formale indigito Relationem quandam actioni huic, sive motui adhærentem; quam denominatione magis abstracta, Sortem appellaverim. Nec interim me fugit, ad alia quoq; significata extendi hujus vocabuli vsum. Nam & notæ, seu quibus sortimur, nuncupantur Sortes: item τὸ πρῶτον λαβὴν χάριν id quod sorte obvenit, Sors dicitur; quin aliquando hæreditatem, & in vsura quod præter vsuram est, Sortem appellamus. Jam quod Latini Sortem, id Græci Κλήρον vocant; neq; magni facio, quod ad meum institutum, quæ alij de originatione vtriusq; afferunt, esse nempe Sortem, a serie παρ' ἀντίπρᾶσιν dictam, quod minime seriem, id est ordinem servet. Κλήρον vero a κλῶ factum, quod frangit, hoc est, dirimit lites & controversias.

His igitur vocabulorum putaminibus relictis, de nucleo, id est, de ipsa rei natura & essentia videamus. Et quoniam concreti notitia tota pendet ex cognitione abstracti; ideo cum Sortis naturam explicavero, de Sortitione non opus erit vt ultra sim sollicitus.

Sors igitur cum sit in genere Relationum, ad

M

harum

harum legem ego sit definiverim, *Signum* bodi-
tor invocatione nominis divini facta vel expressa in-
stituendum, quo calculorum aut aliarum ex convention-
rerum fortuito motu, & exitu, speciali providentia gu-
bernatu Dei, responsum pie nec temere consulentibus
patet, ut ignota manifestentur & dubia discepten-
tur.

In P/2.30.

Definitio hæc aliquanto prolixior est; sed id propter rei definitæ naturam, quæ ejusmodi est, ut propter essendi imbecillitatem pluribus indigeat fulcimentis. D. *Augustinus* brevius, sed ad meum sensum. *Sors est, inquit, res in dubitatione humana divinam indicans voluntatem.*

Sed, vt facilius & distinctius omnia capias, quæ Definitio in vnam sententiam contraxit, ea singula mihi seorsum & explicatius sunt exsequenda. Dixi igitur primo Sortem Signum esse, seu Signationem: idq; his tuebor rationibus. Nam primum id nemini dubium esse puto, quin Sorte aliquid patefaciendum & notificandum quæretur; at vero quod patefacit & notificat, id significat, (æquipollent enim significare & notificare) jam quod significat, nonne id, quæso, signum est? Idi psuml iquet ex Sortitionis exemplo Actorum primo; Ubi ab invocatione numinis exorſi, *Tu Domine, inquit, qui omnium corda rimaris & perspiceis, ἐνταύθῃ, ostende utrum bonum elegisti.* Ecce hic Deus oratur, vt Sortibus tribueret vim illam τοῦ ἀναμύχου, Ostendendi & significandi Res clara est, nec vltra potest esse dubitationi locus.

Signa porro contemplor, & eorum duo video
effe

esse genera: quædam *φυσικά*, quæ nempe a natura habent, quod significant: quædam vero *θετικά*, ut quæ, non tam ex naturæ vi, quam ex institutione divina, vel humana vim illam nanciscuntur. Est igitur Signum *θετικόν* duplex, divinum & humanum; divinum voco, quod a Deo, humanum, quod ab hominibus.

Jam Sortem Signis *θετικόν* accenseo; non quidem ijs quæ a nobis, sed quæ a Deo sunt: idcirco dixi Signum *θετικόν*, id est, a Deo institutum. Nam quæ nostra vis tantum in Deum valeret, ut Deo sententiam & oraculum eliceret sine Deo? ille certe nobis adeo abnoxius non est, ut nostris legibus & conventionibus se præbeat audientem.

Porro, quatuor numerantur in quibus subsistit omnis, quæ Relationi inest, vis essendi; Subjectum geminum, relatum & correlatum; Fundamentum, quæ fundatrix Relationis causa; & Terminus, qui etiam finis dicitur. Hæc jam ego si Sorti adaptavero; Relatum erit, Fortuitus ille calculorum motus, atq; exitus; (hic enim significat) Correlatum, Responsum, seu iudicium divinum (hoc enim significatur) unde & nomen Sortium Latinis factum est. Oraculorum commune; & revera quid aliud est sortiri, quam oraculum Dei sciscitari? Fundamentum Sortis duplex est, partim a Deo, partim a nobis. A Deo iterum duplex, remotius, proximius. Fundamentum remotius est Institutio divina. Sortes autem

a Deo institutas patet, quod in utroque Testamento earum usus ipsi aprobetur, & allicubi etiam immetetur. Fundamenti proximus est, Speciales, & immediata Dei providentia Sortes ita gubernans, ut voluntati suae & rebus respondeant, atque adeo quod ipsi soli notum sit, indicando sint, & patefaciendo. Hinc illud in Proverbijs; Sortes jaciuntur in sinum, sed dispositio est a Jehova. Nam Sortes Deus regit speciali manu, & virtute extraordinaria, quin quid novi aut proprii dixerat Solomon; cum nihil in toto mundo sit, quod non a Dei providentia gubernetur, sed communi & ordinaria, non vero speciali ista. Quae enim vis potuit in Jonam Sortem dirigere, nisi ejus solius, qui solus noverat Jonam reum? quae vis Saulem ex tot millibus regem renunciare, nisi ejus qui jam praedixerat Saulem fore regem? Interim, cum immediatam Dei providentiam dico, Angelorum ministerium non excludo, sed ordinarias fortuitorum causas caecas, improvidas, ignotas, & obscuris per se, nec pervidendis, nec patefaciendis aptas. Atque haec de Fundamento, ex parte Dei. Fundamentum ex parte nostri est invocatio numinis, quando Sortes sunt mittendae. Quod luce clarius apparet ex Sortitione illa Actorum primo, quando novus Apostolus subrogandus erat in locum Judae proditoris: textus habet, & προσευχόμενοι ᾤοντο & precantes dicebant. Idipsum quoque factum, cum Saul Jonathanem forte deprehendit reum comesti mellis, & voti non servati. Terminum denique seu Finem posui, ut ignota manifestentur, & dubia disceptentur, quod

quod cum sit per se clarum, non ego ulterius exsequar.

Quod autem supra dixi Relatum Sortitionis, seu id quod significat, esse Fortuitum calculorum motum, & exitum speciali providentia gubernatum; id si quis miretur, qua mente dixerim, ita me vindicabo & tuebor.

Fortuitum voco Illud in actionibus voluntarijs, quod non pendet a voluntate: exemplum dabo. Pilos si capiti meo excuterem; pilos quidem excutere est actio voluntaria: ut tamen hoc vel illo modo in aere volent, aut in terram decident, id fortuitum est; quia non pendet ex voluntate excutientis. At non si a voluntate non pendeat, idcirco a nulla causa pendet. Alias enim, & id frequentius, ex quadam naturalium causarum coherencia fit: quarum tamen ordini, quod certum non servant ordinem, nos nec praestando sumus, nec perspicendo. Alias autem, sed rarius, ad immediatam quandam Dei providentiam referri debet, quod nobis est in actionibus nostris fortuitum, id quod in Sortibus fieri dico, & alijs eventibus rarioribus.

Nam qui in tesserarum iactibus, & ejusmodi fortuitis idem fieri dixerit; nimis ille improvidus erit. Cui enim hoc non valde absconum videretur, Deum in actionibus levibus, & nullius fere momenti rebus (nam talia sunt multa fortuita) speciali & immediata potentia agere, id est, miraculose; in gravioribus vero uti secundarum causarum ministerio.

Deinde hoc concesso, facile sequelam elicerem absurdam

absurdam & prodigiosam: violare nempe tertium Decalogi præceptum, si quis vel pilos in constricta excusserit, vel arboribus folia in Autumno. Nam quod pili aut folia hoc vel illo ordine aut modo cadant, id fortuitum est nec nostri arbitrij. Si igitur ad immediatam Dei potentiam recurrendum sit; annon impie nos fecerimus, sic temere, sic in re levi abutendo? Hoc solo argumento sunt, qui Aleæ ludum damnant; dum aiunt ad Sortitionem, cujusmodi Aleam esse volunt, requiri specialem Dei manum, eamq; in re levi, & cum opus non fuerit, a nullo abutendam.

Sed, ut Alea pleraq; fortuita, ita quoq; Aleæ jactus gubernatur a causis, ut dixi, secundis & ordinarijs. Si quæras, quare hoc jactu Venus cecidit; illo Canis? Nimirum lusor hac vice tessellam alio latere arripuit, aliter manu condidit, aliter intus agitavit, alio impetu animi manusve projecit, aliter interflavit aura, aleo alvei loco impegit. Nihil hic est, quod sua causa caruerit; si quis ista subtilia posset consuetari.

Sed istis pro instituto meo satis datum; jam, quem præcipuum spectavi sermonis hujus fructum, tria hinc depromam, quæ causam meam satis superq; præbent argumenta: eaq; ne prolixior sim, unico syllogismo colligam hoc modo.

Id, quo Dei oraculum non consulitur, neq; Numinis invocatione perficitur, neq; specialiter Dei providentia gubernatur, non est Sortitio.

Ejusmodi autem est Alea. Ergo.

Major, ut vides, triplex est unde ex triplici argumento

gumento constat Syllogismus. Quod autem prius posui de oraculo, quid probando laborem? Lussores ipsos testor, quibus animus non est, nec voluntas Deum consulendi. Posterius de speciali Dei manu nuper est, cum probaverim. Quod medio interposui loco de Invocatione Numinis, id fortasse erunt, qui suggillabunt; quod saepe inter ludendum audiant Sanctissimo Dei nomine totas personare popinas. Quis nescit, inquit, quam sunt Aleatores votorum, imo & dirarum pleni? Verum quidem hoc est, fateor, & doleo verum: sed quicquid tandem hi faciunt, impie quidem faciunt, non tamen ex Aleæ natura. Deinde nec eadem est invocatio ista ei, quæ in Sortibus fit. Nam, qui Sortes missuri Deum invocant, ad Dei arbitrium provocant; ut is pro libitu suo faciat, & quo velit modo pro sapientia sua disponat. At vero lusor non finit esse Deo liberum, ut faciat quod velit: sed certum quid petit, neque alterutri, sed sibi soli victoriam & jactum felicem: cujus voti si compos factus non fuerit, providentiam divinam diris execrationibus proscindit.

Ex his igitur patet, tantum abesse, ut Alea sit Sortitio; ut neque qua vulgo vsurpantur & dicuntur, Sortes sint veræ Sortes, sed tantum *ομοιύμωσ* & *ἀναλόγως* dictæ: nec enim prævijs ad Deum fiunt precibus, neque ex speciali Dei providentia pendent, sed ex fortuito communi. Ita non quævis Immersio est Baptismus, nec quævis porrectio aut comestio panis Sacramentum Eucharisticum: sed tantum quæ iustæ habuerint Sacramentorum requisita.

F R A G-

FRAGMENTA SACRA.

A Poc. c. 4. Εἰ μίση τῷ θρόνῳ ἡ χύχλη τῷ θρόνῳ, non per ἡ διὰ σου, sed κατὰ πόλιν intellige. Sella enim cui Deus insidebat (Ezek.) absq; dubio quatuor animalibus gestata fuit, quorum singula, posterioribus intro latentibus, in ὁμοειδή sibi in Circuitu Throni animalia ora sua obverterunt. Quemadmodum apud Ezek. Divinum numen legimus Cherubinis quadruplici eorundem animalium vultu conspicuis subvectum fuisse. Atq; hoc est quod Johannes de Throno Apocal. refert, non solum in Throni Circuitu, sed etiam in medio Throni 4. ista animalia conspecta sibi fuisse.

1. Quare an כריב Ezek. 10. 4. Significet bovem, a Chaldaico, Syriacoq; כרב, Aravit.

Jer. 31. 32. Nullam adhuc causam video, cur in V. T. non æque admittatur varia lectio, ac in Novo. Aut Cur vbi Apost. & Evang. lectionem quam secuti sunt lxx. (nam aliter eos alicubi legisse, quam nos hodie, non est dubitandum) calculo suo comprobasse videantur; illos duces sequi perinde tutum non esset, ac Masorethas. Ut siquis ex Gr. והי יראחם Is. 29. 13. Legendum censeat והי יראחם καὶ μάταια σέβονται με,

Ex *Mat.* 15. Aut pro כח נענך *Jer.* 31. 32. כח
 נענך i. e. κλέψα αὐτῶν (seu ἐβλέψα) juxta al-
 legationem Apostoli ad *Heb.* c. 8, 9. aut pro כח
 נענך *Hof.* 14. 3. (Sublata anomalia Constructi-
 onis) כח נענך כח נענך χιλέων ἡμῶν. Ex c. 13. v.
 15. ejusdem Epistolæ, non video, inquam, cur
 in Scriptura Sacrilegus audire mereretur, qui sic
 ex ipsa Scriptura sacra de meliore ejus lectione
 pronunciaverit. Cum præsertim S. Spiritum alicu-
 bi observare est crîsim manifestius exercentem, ali-
 amq; a recepta lectione præferentem, etiam ubi
 lxx. versioni cum hodiernis exemplaribus hebrai-
 cis ad amussim convenit. Locus est *Matth.* 27.
 Commate 10. Καὶ ἔλαβον τὰ 30. ἀργύρια (τὴν τιμὴν
 τῆς τετιμῆμενης, ὅτι ἐτιμῆσαντο ἀπὸ οὐαῶν Ἰσραὴλ) ἃ ἔδωκε
 αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τῆς καρμῆος, καὶ ἀντιτάξαι μοι κύ-
 ειος. Aut enim nimium fallor, aut eva. hoc loco
 apud prophetam, in Hebræo legendum innuit כח
 נענך pro eo quod in nostris codicibus est כח
 נענך. Quorsum enim alioquin ita textum clauder-
 et, καὶ ἀντιτάξαι μοι κύειος, et interim nullam
 τῆ οὐαῶν τῆ κυεῖς mentionem faceret? Imo vero
 suspicari quis posset, etiam S. Spiritum. 3. ista
 prophetæ capita, 9, 10, 11. genuino suo auctori
 vindicare voluisse. Pluscula enim in ijs sunt, quæ
 si quis attente consideret, non tam *Zacharie* ætati
 convenire videantur, quam *Jeremie*. Sed quo-
 niam forsitan a *Zachar.* post captivit. reperta, ejus-
 que testimonio & fide primum Ecclesiæ commen-

data : inde factum ut prophetia ejus adjungeretur.

Pro varia lectionibus in Veteri Testamento.

Conferatur hymnus Davidis novissimus, 2 Sam. 22. cum eodem, Psal. 18. Historia excidij Hieros. 2 Reg. 2 v. 88. Capitis 24 ad finem Cap. 25. Cum eadem historia, Jer. 52. Legatio Merod. Baladan, 2 Reg. 20. com. 12, 13, &c. Cum eadem Isa. 39. 2 Sam. 21. 19. Cum 1 Paralip. 20. 5.

Jer. 27. 1. Jeboiakim pro Zedekia, vid. v. 3. 12. 20. & 28. 1. Non est probabile Zedekiam. etiam nominatum fuisse Jeboiakim; cum ambo essent filij Josia, qui non sic confundret nomina filiorum. Confer. 1 Reg. 25. 3. 27. Jer. 52. 6. 31.

Matth. cap. 23. 38. Behold your house, (i. e. Templum) is, &c. Hinc de regno Messie appropinquante somniantes, ideoq; verba illa multum mirantes, occasionem repetendi & explicandi Christo dederunt, Cap. 24. 1. quod facit de excidio Templi, u. 2. Hinc illi quærunť, when shall these things be? and what shall be the sign of thy coming, and of the end of the world? Ubi quærunť. 1. Quando, & quibus signis præcedentibus, Templum destrueretur, & sic Respub. Judaica everteretur?

2. Quod, & quibus signis præced. ipse veniet gloriose regnaturus, & Ecclesiam ulturus. Considera autem utrum hæc verba, οὐρανὸς καὶ γῆ συντελείας τῶν αἰώνων significant (sicut possunt) impletionem temporum Gentilium, vel fines mundi. Ad primam quæstionem respondet usq; ad u. 23. Signa erunt rumores bellorum (cum tunc totum imperium Romanum fuerit pacatum) fames. Pestes, terra

terræ motus, v. 6, 7. 2. Persecutio Christiano-
 rum 9, 10. 3. Pseudopropheta, 11. 4. Refrige-
 ratio amoris in multis, propter abundantiam ini-
 quitatis, 12. 5. Prædicatio Evangelii ὁ δὲ τῷ
 διευμῶν i. e. in Toto imperio Romano (Deus e-
 nim noluit Judæos rejicere, donec Ecclesiam e-
 gentibus collegerat, *Rom.* 11. 15.) v. 14. 6. Ul-
 timum signum est abominatio desolationis, stans
 in loco sancto (sicut *Lucas* 21. 20. qui solet loca
 obscuriora in *Matt.* & *Marco* explicare) exercitus
 hominum Judæis abominabilem Jerusalem cir-
 cundans, & eam miserrime desolaturus, v. 15.
 Cestius autem Gallus, Judæis quibusdam rebel-
 lantibus, obsessum Hierosolymam missus, cum fa-
 cile potuisset capere, quia rebelles pauci erant, &
 reliqui pacis cupidi deditionem offerebant, nihil
 tamen attentans recessit: Et quamvis Judæi, cum
 divinitus territum fugisse rati, persecuti sint, & ex-
 ercitus fugaverint, non tamen reversus est, sed
 re infecta abijt. Tunc ergo Christiani juxta Chri-
 sti consilium, v. 16, 17, 18. Pellam, in montanis
Arabie fugerunt, v. 20. *Neither on the Sabbath day*;
 non quod Sabbato Judaico astricti essent, aut si fu-
 issent, non licuisset eo die ab imminente periculo
 sese subducere; sed quia reliquis omnibus eo die
 quiescentibus, facile observata fuisset eorum fuga,
 & impedita. Excidij horribilitas describitur, 21,
 22. ubi etiam loquitur de continuatione excidij,
 v. 22. *And except those days should, &c. i. e.* Nisi magni-
 tudo calamitatis mitigaretur (sic enim abbreviari
 heb. quandoq; significat mitigari) vel nisi abbre-

viaretur summa dierum in quibus Judæi passim per ludibrium trucidabantur, bestiis projiciebantur, &c. tota gens Judaica perjisset) sed gratia electi seminis in lumbis eorum post tempora gentium vocandi mitigabitur calamitas, vel abbreviabitur summa dierum tantæ calamitatis.

Signa adventus Christi. 1. Pseudo-Christi ex occasione prophetiæ, *Gen. 49. 10.* Talis *Benchozab*; & pseudo-prophetæ magna edentes signa & miracula; ut *Moses Cretensis i. e.* Diabolus (ut videtur) in specie humana, qui pollicitus Judæos per mare ex Creta in Judæam ducere, mare ingressus est, ubi sequentes, si naves plerosq; non servassent, plurimi perjissent. *V. 23. 4, 5, 6. Vers. 27.* *For as the lightning--* Meus ad ultionem ecclesiæ adventus erit omnibus terræ incolis maxime conspicuus. 2. Jam ad finem perducta Judæorum inter gentes tribulatione, sol obscurabitur, &c. *v. 29.* (vid. *Isa. 24. 23.*) quod Lucas latius explicat, *21. 26.* Forſan intelligit ruinam principatuum, &c. *25, v. 30.* *And then shall appeare the signe,* *Mar. 13. 26.* *The sonne of man,* sic *Luc. 21. 27. Mat. v. 30.* *In the clouds of heaven,* *Marc. ver. 26.* *In the clouds,* *Luc. v. 28.* *In a cloud,* vid. *Dan. 7. 13. 14. Rev. 1. 7. 2 Chr. 6. 1.* Sic in deserto, *Luc. v. 28.* *And when these things begin to come to passe, then looke--* vos Judæi, and lift up---*Mat. v. 31.* *He shall send his Angels with a great sound of a Trumpet* (The Jews have a tradition out of *Isa. 27. 13.* That at the coming of the Messiah, Michael should blow a great horne; at the sounding whereof they shall goe to Canaan) and gather together his elect. i. e. Judæos, *v. 33.* *It is neer.* Sic *Marc.*

*Marc. v. 29. Luc. v. 31. Know that the Kingdom of God is at hand, i. e. regnum filij venientis. ultum ecclesiam, v. 34. Occupatio. Num fieri potest, ut in tam diuturna calamitate Gens Israelitarum, superstes maneat? Resp. 34. ubi, ut *Matth. 23. 36.* & alibi *γένος* gentem significat: quæ quidem prior est significatio, & usitatio apud autores, quam illa generationis. Huic objectioni similiter fere occurritur, *Jer. 31. v. 35, 36. Obj.* At si non desinant esse gens, misericordiam tamen non tam obstinate impij non consequentur? Resp. *Jer. 31. 37.**

Si *συντέλεια τῶν αἰώνων* finem mundi denotet, & sic tertiam quæstionem efficiat, huic Christus respondet, *v. 36.* Sed forsan omnia ad 25. 31. ad 2. quæstionem referri possunt; et inserviunt excitandæ sollicitudini in omnibus (*Marc. 13. 37.*) ut evitemus plagas a Christo hostibus infligendas, & stemus coram ipso.

Luc. 17. 20. Not with observation (or outward shew) v. 21. is within you, i. e. regnum animarum.

Postea discipulis explicat modum adventus sui ad ulciscendum Ecclesiam, *v. 24.* & modum ulciscendi. Irenæus putat Antichristum diluvio ignis perditum iri (vid. *2 Thef. 2. 8.*) Subitanea erit hæc perditio, ut veteris mundi, & Sodomæ, *ver. 26.* ad 34. *Vers. 31. Let not him on the house top, &c.* quæ verba videntur innuere mentionem hic fieri, non ultimi judicij, sed adventus Christi ad ultionem ecclesiæ: Cum enim tota terra conflagrabit, imo cæli & terræ machina dissolvetur, & homines in nictu oculi transmutabuntur ad clangorem tubæ, quor-

quorum prohibet suppellectilem efferre, & domum ex agro reverti? v. 33. *Who so ever shall seeke to save, i. e. qui ex dissidentia discurrat, locum unum quasi alio tutiorem eliget, &c. vitam quam sic servare nititur perdet: qui autem Christianum inevitabilem esse statuens, istiusmodi salutis media dimittet, & in Dei beneplacito acquiescet, vitam servabit. Quamvis autem subitanea erit perditio hæc, ut illa veteris mundi, & Sodomæ, tamen magis erit discretiva, v. 34. 5, 6. Unde certa salus pijs, perniciēs impijs. One shall be taken, i. e. unus ignis afflatu perdetur, alter intactus relinquetur. V. 27. Where Lord? Ubi sic unus capietur, alter relinquetur intactus? Resp. Where so ever the body is. Σαμα videtur ecclesiam denotare, ut alibi respectu habitudinis totius ad Christum caput, & fidelium inter se invicem, ita hic; quia sicut cadaver (πλῆμα, Matt. 24. 28.) avibus rapacibus præda est: sic ecclesia in regno spiritus impij. Αετὸς est genus avium rapacium, milvorum, vulturum, Aquilarum, &c. Αετὶς ergo, de quibus parum boni dicitur in Scriptura, & in quibus sola hic spectari videtur rapacitas (Job 39. 29, 30.) denotant hostes ecclesiæ: itaq; sensus erit, ubicunq; est ulla pars ecclesiæ, ibi impios ejus deprædatores, ita illa conservata, perdendos inveniam.*

Luc. 18. 1. *And he spake a parable to them, to that end that men ought alwayes to pray (i. Ut Christus sic adveniat ulturus ecclesiam) and not to saint. 7. And shall not God avenge? 8. I tell you he will avenge them speedily. Neverthelesse when the Son of man comes*

comes (ultum eos) shall be finde faith on the Earth ?
i. e. Nunquis credet prius quam viderit ?

Irrenæus. Dominium in ecclesiam Evangelicam sic κατ' οἰκονομίαν dividitur, ut a Baptista ad πᾶς χίλια ἔτη regnet 1. Spiritus, 2. Inde ad Diem iudicii finitum Filius; qui tunc regnum patri in æternum tradet. 1. Regnum Spiritus designari videtur, *Matt. 11. 12. Luc. 16. 16.* quæ loca, duriuscule reddita ab interpretibus, videntur genuinum hunc sensum continere, i. e. Regnum cœlorum a prima ejus prædicatione Βλασφῶν esse, utpote violentiæ Judæorum, & inter Gentes præcipue draconis & Antichristi expositum, donec impleta fuerint tempora Gentium. In quo tempore Spiritus multa lenitate hostes τοῦ πορῶν, admirabilem vim suam exeret in ecclesia, e mundi facibus colligendo, & adversus tantas calamitates sustentanda. 2. Regnante filio, omnes quos inveniet ecclesiæ hostes funditus delebuntur, Martyres, saltem insigniores, resurgent, & hic cum eo 1000. annos regnabunt, *Rev. 20. 4, 5, 6. Luc. 18. 29, 30.* Et cum post 1000. annos diabolus e carcere ad paululum temporis emissus, Gogum & Magogum (qui non videntur esse prorsus ijdem cum Gogo & Magogo, *Ezek. 38.* Ubi Gog personam notat, & Magog certam gentem, unde ortus veniet, *v. 2.* sed impij ex omnibus totius orbis gentibus, *Rev. 20. 8.*) contra sanctos congregaverit, igne cœlesti funditus peribunt, & statim judicabuntur vivi & mortui, *Rev. 20.* Inserviet hoc regnum filij ampliandi hominibus, & præparandis ad regni pater-

ni ingressum, cum alio qui nimis magna videretur distantia inter presentem statum ecclesiæ & illum in cælo. 3. Regnum patris a iudicio in æternum administrabitur, citra ullum personæ suæ condescensum: quippe ecclesiam ad se attollet, non de, sed in cælo regnaturus.

2 Chron. 22. 2 vid. annon existimandum sit annorum numero litteris numerabilibus olim consignato, pro כב (2 Reg. 8. 26.) amanuenssem legisse כד, quod facilius fieri potuit si כ in latere aperto lituram habuerit.

Dent. 28. Moses prædixit Judæorum captivitatem sub Romanis, v. 49. & diuturnitatem ejus, v. 59.

Obj. At non in hac captivitate serviunt Idolis, v. 64.

Resp. *They shall be in subjection to the servants of other gods (David to Saul) 2 Sam. 26. 19.)* as v. 68. vid. Jackson on the Creed.

Dan. 8. 14. De Antiocho dicitur quod prævaleret 2300. diebus i. 6. annis & 110. diebus, quod enim litteratim exponi debet exinde constat, qd. dicitur mane & vespere. Dan. 9. 24. Excinduntur 70. Hebdomadæ (i. e. ex captivitate non consummanda ante gloriosum adventum Christi) ad mysterium incarnationis Christi secundum prophetas explendum.

Dan. 7. 25. *And he shall speak great words*, a latere, vel a parte altissimi, & conteret Sanctos ejus.

Dan. 11. 36. Romanus prævalebit & blasphemabit, 37. relinquet Deos Eθνicos, & urgebit
Ce-

Celibatum 38. Una cum vero Deo etiam in templis colet Mahuzzimos. מַחֻזְזִימוֹס Cum ad personam refertur, significat adiutorem. Sic Dan. 11. ὑπερασπίτης, & βοηθός sæpe in psalmis redditur a 70. Basil. dicit Martyres esse πύργους συγχύς. In voce מַחֻזְזִימוֹס juxta usitatem translationem violatur Syntaxis.

1 Tim. 4. 1. Apostolus prædicit, Idolat. Pp. Cap. juxta sectionem græcam incipere debet c. 3. v. 16. Est enim discretum ax. q. d. Manifestum nunc est pietatis mysterium &c. attamen Spiritus diserte loquitur, &c. Translatio: *But the spirit speaks expressly, that in the latter times some shall depart from the faith, giving heed to erroneous Doctrines, even Doctrines of Demons, through the hypocrisie of Lyars, &c.* Ratio cur hic loquatur de idol. 1. in oppositione ad magnum mysterium pietatis oportet Apostolum recensere non circumstantialia quædam, 1. prohibitionem conjugij & ciborum, sed etiam præcipuum caput Apostasiæ i. e. Idololatriam. 2. Syntaxis non patitur ordinariam translationem. Hic ergo habemus, 1. Apostasiam, in ejus natura generatim ἀποστήσονται, προσέχοντες speciatem ἐν (hic ἐκζητ.) διδασκαλ. σαμ: in media ejus, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων. 2. Notas 2. autorum apostasiæ, prohibitionem conjugij, ciborum.

Scholia. Spiritus ῥητῶς λέγει, (i. e. Dan. 11. 38. ut supra) ἐν ὁρίοις. *The Jewes accounting the duration of the foure Monarchies the foure times of the world,*

world, accomplis the times of the Messiah falling in the last Monarchy, and making an end of it the last times. But St. Paul finds out the latter part of the last times (ἐν ὑστερίαις καιροῖς) i. e. the time of the last hour, Dan. 7. 25. A time, times, and dividing of a time, Dan. 12. 7. 42. months, 1260. days. Πνεύμασι πλανοῖς i. e. Doctrinis erroneis, 1 Joh. 4. 1. διδασκαλίαις δαιμονίαις, i. e. De dæmonibus, sive Mahuzzimis una cum vero Deo colendis. Vers. 2. ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγῳ, i. e. per hypocrisim Monachorum qui per notoria mendacia ministri erunt introducendi cultum Martyrum. Vers. 3. καλυψήσονται γαμήν. Sic Dan. 11. 37. Non curabit desideria mulierum. Celibatus a Rege, i. e. Papatu constitutus, a monachis ortus est.

1 Cor. 8. 3. Sunt qui vocantur (ab Ethnicis) dij (in sensu generali) tum ἑεῖοι (quibus cum dicunt nullum homines immediate communionem habere) tum ἐπιχθόνιοι (i. e. Mortui Heroes, quos statuunt mediatores:) sicut sunt (nempe ijs) multi dij (i. e. Cælestes in sensu strictiore) & πόλλαι κύριοι. (i. e. mediatores & patroni) nempe δαίμονες; non autem hac voce utitur Apost. qui huic mediatorum multitudini oppositur unum Christum. V. 6. hunc noluit vocare δαίμονα, v. 6. Nobis autem unicus est Deus (summus citra condescensum personæ suæ in œconomia salutis) pater, a quo sunt omnia (primario juxta ordinem

ordinem operandi) & unus dominus (Mediator & patronus) Jesus Christus; Αἱ ὁ πατήρ (a patre ad nos perferuntur) ὃν ἡμεῖς Αἱ αὐτῷ (cultum patri offerimus.) Est Mediator ἐν τοῖς πρὸς ἡμᾶς, ὃν πρὸς θεόν.

Coloss. 2. 18. *Worshipping of Angels.* Secuti Platonicos, qui putarunt nullum hominibus cum Deo commercium, nisi per mediationem dæmonum. Cum ergo cultus martyrum adhuc non esset introductus, metuebat Apost. ne Angelorum cultui adhærent Christiani.

Johannes in Evangelio omisit prophetiam de excidio Hierosol. quia priusquam Evangelium scripsit, impleta erat, nec voluit videri ab eventu prophetiam edidisse. Sic patres existimant.

In the year 1637. it will be as long since the destruction of Jerusalem, as from thence to their coming into Canaan under Joshua.

Si Israel accepisset Christum, Gentes nondum vocatæ fuissent. Gentium præsens ecclesia est Israel surrogatus. Hinc quasi Septimestris partus, vivit quidem, sed non floret, donec plenum tempus partus advenerit.

Considera annon Petrus quodammodo fugerit typus antichristi. 1. Propensissimus ad Dominum confitendum, fædisime negavit. 2. Solus gladium sumpsit (confer, *Mat.* 26. 42. cum *Rev.* 13. 9, 10.) & percussit Malchum, quod nomen Regem significat. Hujusmodi allusionibus Scriptura quandoq; utitur. Christus enim מלך, quia educatus in Nazareth. Rahel lugens filios, i. e. Beth-

lehemiticos, ubi erat Sepulchrum ejus.

Paulus forsan præsciens Antichristum Petri auctoritatem prætenfurum, vix unquam honorificam de illo mentionem facit, sæpe autem contra. Et si Petrus (ut Papistæ contendunt) Romæ fuerit, cum Paulus ad Romanos scripsit, & tot Epistolas Romæ agens ad alias Ecclesias, hæc ratio esse potest cur nullam ejus mentionem faciat.

The Epistles to the seven Churches seem to be mystical. For

1. *Why doth he mention only seven?*
2. *Why doth he single out those seven? whereas there were then more famous Churches.*
3. *He that hath an eare to heare.*

2. Reg. 8. 11. Nostri sequuntur כְּחִיב, quod prophetam mendacem facit, ut excusetur Hazael, v.

14. Cum juxta כְּחִיב sensus sit, & Elisha dixit ei, vade, dic, certo non convalesces: nam ostendit mihi Jehova quod certo morietur.

Isa. 9. 3. Male sequuntur כְּחִיב (לֹא pro illi, i. e. Genti.) Non enim negari gaudium liquet ex verbis proxime sequentibus. *They joy before thee, according to the joy in harvest, &c.*

Prov. 16. 4. Omne opus Dei לְמַטְנֵהוּ respondent i. e. obtemperanti ipsi: vid. Targ.

In nostra notione appropinquatio importat aliquid distantia, sed Chaldaice presentiam: Hinc expone Luc. 21. 31. Rom. 13. 12. Revel. 22. 10.

Impletio cordis in notione hebr. notat audaciam. Esth. 7. 5. (יִשְׁלֹמִים 70.) Eccles. 8. 11. אִפְּ. 5. 3.

Prov.

Prov. 1. 17, 18. Continetur protasis similitudinis (cujus redditio habetur, *v.* 19.) חסד, *v.* 17. reddatur, sine causa, seu injuste, ut *v.* 11. & deleatur vox *Omni* quæ bis inferitur, *v.* 18.

Κεῖμα interdum significat crimen (inde dictum juxta quosdam) in ordine ad pœnam, quatenus reatum inducit, vid. *Rom.* 5. 16. *1 Cor.* 11. 29. *Rev.* 17. 1. (Junius, πόρνη τῆ κεῖματος, the damned whore) sic משפט vid. Schindl.

Act. 7. 16. Schema Heb. miscendo duplicem historiam brevitatæ causa. Abraham mercatus est agrum & speluncam Macpelæ ab Hephron Chittæo in sepulchrum, *Gen.* 23. quo delatus est Jacob, *Gen.* 50. 13. Jacob autem mercatus est partem agri ab Hamore, *Gen.* 33. 19. Ubi sepultus est Josephus, *Josh.* 24. 32.

Pro. 15. 15. Omnes dies afflicti sunt mali : Et (omnes dies טוב לב sunt jube convivium.

1 Chron. 2. 7. זמרי pro זכרי *Josh.* 7. 1. Nota genealogias, *1 Chron.* plærâsq; misere confusas & discerptas esse.

Amen dico vobis, Asseveratio a solo Christo usurpata. Forsan *Amen* est nomen, ut sensus. Ego qui sum *Amen*, testis ille fidelis & verax, (*Rev.* 3. 14.) dico vobis Syr. Græc. Lat. vocem ipsam retinent, non interpretantur ut nostri, *Verily*.

Heb. 2. 5. *Whereof we speake*, *1 C.* 1. 6. quæ verba citantur ex *Psal.* 97. Cujus titulus apud 70. & vulg. Lat. est, Psalmus Davidis quando restituta est ei terra sua; & sic aptissime convenit seculo venturo, cum omnia regna mundi fient Christi.

Heb.

Heb. 1. 7. A flame of fire. Mirum Scripturam de Cometis silere. Forſan hoc loco ſignificantur quaſi faces in manibus Angelorum. Sic de ventis.

Magi venerunt ex Arabia. Alij non vocantur כְּנִי קֶרֶן in Scriptura. Regina Aultri, reſpectu reliquarum Arabiarum.

Eph. 6. 15. יָן ſignificat, & præparavit & ſtabilivit, *vid. Kircher. vid. Ezr. 2. 68. & 3. 3. Pſal. 89. 14.*

Zach. 5. 11. Hinc ἱσχυασία Helleniſtice ſignificare poteſt baſin, ſoleam, ſandalum.

Antiquitus ponentes panem & vinum (tanquam huic vitæ ſummopere neceſſaria) in menſa domi i, gratias ſolemniter agebant ob creationem, &c. (λογικὴ θυσία) poſtea precabantur Deum, ut mitteret ſpiritum, quo elementa illa fierent (commemorative & Sacramentaliter) corpus & ſanguis Chriſti, per quem Euchariftiam ſeu Sacrificium laudis offerebant; & demum communicabant. *vid. Iren. Juſt. M. Tertull.* Papiſtæ facientes Chriſtum objectum quod Oblationis, ſuſtulerunt & Euchariftiam & Sacramentum: Noſtri reſtituerunt Sacramentum, ſed non Oblationem. Veteres indifferenter vocarunt Menſam, reſpectu Sacramenti, altare reſpectu Oblationis.

Evangelium ſæpius apud profanos autores præmium boni nuntii. *Tul' in Ep. 1 Cor. 9. 14.*

Poderus (Martin. lex.) Tunica Sacerdotalis lineæ (a *σώφ/ισσ/ε*.) Hac indutus apparuit ſervator, *Apoc. 1. 13.*

Exempla Hellenismi, ubi Græca vox respondens Hebrææ in una significatione, ad alteram ejusdem, licet non secundum idioma Græcum, extenditur אחרית & עקב significant & finem, & mercedem. Hinc πῶς pro mercede ponitur, Rom. 6. 21. 1 Pet. 1. 9. ἡ δὲ πλῆρωσι denotat robur, interdum virtutem, Ruth 3. 11. Hinc ἀπερὶν pro robore, 2 Pet. 1. 3. ἡμεῖς usitate designat peccatum, aliquando sacrificium pro peccato, & sic ἀμαρτία, 2 Cor. 5. 21. ὀργή significat iram, & venenum; hinc θυμὸς pro veneno, Rev. 12. 3.

1 Cor. 9. 18. Sine interrogatione τίς μισθός i. e. aliqua merces.

I appoint you a Kingdom as, &c. διαθήμην, I covenant. So Tim.

Luc. 3. 2. *Of old time there seems to have been two high Priests, the one chiefe, the other his assistant (Sargan) to perform the office when the other was sick, or unclean: See 2 King. 25. 18.*

2 Thes. 2. 4. ὅτι αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ καθίσαι, vide annon huc alludant hujusmodi phrases, προκαθήμενος τοῦ καθεῖν Ρωμαίου; Tam diu sedit Episcopus; Sedes Apca.

Decimæ Israelitarum debebantur Deo; & hic dabat levitis non modo ministrantibus, sed toti tribui, foeminis, liberis emeritis, &c.

Judæi 2. modis profanarunt Idola, 1. eorum nomina rebus malis, aut vilibus imponendo. Sic Beelzebub dictus est princeps diabolorum, Matt.

12. 24. Baal { Reem, *Tonans.*
Peor, *the Lord of a Fart.*

2. Parva nominis mutatione ad res vilissimas deflectendo. Sic Beelzebub in Novo To. dicitur Beelzebub, i.e. dominus stercoris. Sic בעל in בושח *Jud. 6. 32. 2 Sam. 11. 21. Ishboſeth, 2 Sam. 2. 8. Elhbaal, 1 Chr. 8. 33.*

Nomina situs tandem evadunt appellativa. Arabia dicitur ארם non respectu Judææ, sed Egypti. Sic Meridies Aiaman, *So Babylon the North.*

בִּי in singulari applicata metropoli notat territorium.

1 *Joh. 2. 1.* Et sæpe παιδια Hebræa inferiorum appellatio. vid. supra.

1 *Tim. 4. 1.* πειράσεις πλάγας i.e. idololatriæ. Targ. usitate ponit errorem pro idololatria. Sic *Rom. 1. 27.* vid. 2 *Thef. 2. 11.*

Idolum dicitur peccatum. *Judic. 6. 1.* non peccatores Gentium, publicani & peccatores. *That swear by the sin of Samaria.*

1 *Sam. 2. 25.* בִּי interdum significat, quanquam Schindl. interdum, ideo, *Pf. 116. 2 Cor. 4. 13.*

Παράκλητος passivæ terminationis non significat Consolatorem, sed Advocatum. *Beza.* Et quia Advocati apud Græcos & Rom. erant oratores eloquentissimi; hinc Judæi, ut in Targo, Doctorem eximium vocarunt Paracletum. Vide annon verba Christi, S. Spiritum sub hoc nomine promittentis; huic notioni faveant, *Joh. 14. 16, 17. 26. & 15. 26. & 16. 7, &c. παράκλησις pro doctrina, 1 Thef. 2. 3.*

Phil. 4. 5. Incipiat ; The Lord is at hand, be careful for nothing. Paralleli Psal. 34. 18. Jac. 4. 8. and 5. 9.

Jer. 27. 1. Jehoiakim for Zedekiah, see vers. 3. 12. 20. & 28. 1. Improbable that Zedekiah should also be called Jehoiakim, seeing they were both sonnes to Josiah, who would not so confound the names of his sonnes. Confer 1 Kings 25. 3. 27. Jer. 52. 6. 31.

Some differences between the Samaritan, and ordinary Hebrew Bible.

Gen. 4. 8. And Cain said to Abel his brother ; let us goe into the field.

Gen. 11. 32. And the dayes of Terah were an hundred forty and five yeares.

Gen. 49. 10. Untill שִׁירָה (ubi etiam jod, cujus character est E, non adeo facile omitti potuit a scriba) i. e. Pacificator, Redemptor, come, and the people be gathered unto him; vid. Mat. 24. 14.

Exod. 12. 40. Now the sojourning of the children of Israel and their Fathers, who dwelt in Egypt and in Canaan, was 430. yeares.

P. 105. LOCAL

Loca quæ paraphr. Chaldaica interpretantur de Chri-
sto expressa nomine משיח.

Gen. 49. Donec veniat Messiah, Hebr. משיח

Numb. 24. 17. Surget (vel con-
stituetur) Messias ex Israel, Heb.
שמש præceslit, oriatur stella ex
Jacob; ἀναστῆναι ἄστρον, &c. Psal. 45.

27.

Isa. 9. 6. Parvulus natus est
nobis, & vocabitur nomen ejus,
Messias, princeps pacis.

11. 1. Egredietur virga de ra-
dice Jesse, & Messias (Heb. משיח)
ex filiis filiorum ejus.

4. 2. In die illa exit Messias משיח
Dominii in iucunditatem, 70. שִׁשִּׁי.

42. 1. Ecce servus meus Messias.

Jer. 23. 5. Et suscitabo Davidi
משיח iustitiae Targum Messiam,
70. ἀνατολήν δικαιοσύνης.

33. 15. Et in tempore illo pro-
ducam Davidi germen Iustitiae.
Targ. משיח

Mic. 5. 2. Ex te coram me e-
gredietur משיח.

Zac. 3. 8. Ecce ego adduco ser-
vum meum Messiam, Heb. משיח 70.

ἀνατολήν καὶ ἀνατολήν.

6. 9. Messiah nomen ejus. Heb.
משיח 70. ἀνατολή ὀνομα ἀντὶ.

ἀστὴρ ὁ λαμπρὸς

εἰς αὐτὸν γένος.

ἀστὴρ ὁ ὀρθρινός.

ἀνατολή.

ἀστὴρ ὁ ὀρθρινός.

ἀνατολή.

Mic. 4. 8. Et tu, turris gregis, Targ. תורן גמל
vid. Apocal. 22. 16. Luc. 1. 78.

Videan sicut, *Exod. 6. 3. Nomen Jehovæ tum demum notum esse cœpit, cum Deus populum suum adducturus esset in terram Canaan, ita nunc promissa ipsius in vocationem Judæorum & Gentium non longe absint ab impletione, cum nomen יהוה defuetudine in prioribus ecclesiæ temporibus ignotum, nunc renovetur; & Deus eo nomine coli inceperit: vide annon huc faciat locus, Isa. 59. 19. citatus ab Apostolo, Rom. 11. Et loco horum verborum videntur illa poni de temporum gentium impletione.*

Cum Angeli præfiantur rebus & negotijs humanis, vide an Angeli toties nominati in Apoc. ubi agitur de ruina bestię, non possint proprie intelligi, licet homines istam conficiant.

Translatio nominum priorum olim frequens, *Gen. 31. 47. Daniel sic dictus Belteshazzar, Eliakim, Jehoiakim. Hinc forsan tanta de nominibus regum Assyriorum, &c. differentia, quod 4. Gentes, Assyrij, Babyl. Persæ, Aramitæ, habitantes prope Euphratem, nomen ejus regis varie accommodarunt suæ linguæ.*

De finis propinquitate non loquuntur Apost. nisi scribentes ad Judæos, unde loquuntur de fine Judæorum politię, & Ceremoniarum. 1. Eventus indicat non locutos esse de fine mundi (nam Deum pia fraude Apostolos hic fefellisse absurdum est Baronij Commentum) 2. Apostolorum scientium 70. Septimanas ad exitum festinare, &

videntium signa quæ Christus prædixerat evenisse (nam *Petrus* & *Paulus* decessi dicuntur anno ante excidium) erat Judæos sedulo monere , sicut Christus multo ante : at hoc nusquam factum legimus, nisi fiat his in locis. 3. Quomodo *Paulus* in Epistola ad Hebr. loqui potuit de fine mundi ut propinquo , qui novit tollendum esse Rom. imperium , venturam in posterioribus temporibus Apostasiam , convertendos esse omnes Israelitas , implenda esse tempora Gentium , &c. Errorem ex his locis inter Gentes ortum confutat , 2. *Thef.* 2.

4. Vid. parab. *Luc.* 18. 7. Obj. 1 *Cor.* 7. 29. Resp. *In the Greeke tis otherwise pointed, then in our English, and may fitly be read thus. The time that remains (i. e. till the great persecution foretold by Christ) is contracted: Let them go, &c. For the fashion of this world, naegryu i. e. cozen men, drawing them to such things as they see done by others.*

Ordo mensium Macedonicorum, seu Syro-græcorum ab Autumno. 1. *Hyperberetæus*. 2. *Dins*. 3. *Apellæus*. 4. *Audinæus*. 5. *Peritius*. 6. *Dysirus*. 7. *Xanthicus*. 8. *Artemisius*. 9. *Dasius*. 10. *Pancemus*. 11. *Loos*. 12. *Gorpiæus*.

Anni Græcorum, sive Seleucidarum , quibus autor 1. *lib. Maccab.* utitur, incunt a verè , i. e. a Mense Xanthico. Anni Alexandræi quibus utitur author 2. *libri Maccab.* inierunt ab Autumno sequente i. e. ab *Hyperberetæo*. Quare cum 2. *Mac.* 1. 1. Dicitur Antiochum mortuum , anno 148. in 10. a *Maccab.* 6. c. v. 16. anno 149. necesse est eum mense

menſe Xanthico ineunte mortem obſiſſe, cum citius non potuerit (nondum enim annus Græcorum 149. a vere incepſiſſet, nec ſerius cum 150. Xanthici filius jam ei ſucceſſiſſet.

Chriſtus natus eſt menſe 7^{bri} circa feſtum Tabernaculorum. *Joh. 1. 14. ἱσχυῶν, &c. Zac. 14. 16, 17, 18, 19.* Feſtum hoc neglectum fuerat a tempore Joſhuaꝝ uſq; ad regreſſum e captivitate. *Nehem. 8. 17.* (quod malo omine notare potuit Chriſtum natum non agnoſcendum iſti populo ante reductionem e longa captivitate) ſic fors verum tempus nativitatſ uſq; ad converſionem Judæorum.

Τελῶν initiari, conſecrare, *Heb. 2. .c.*

Act. 2. 42. Erant perſeverantes in audienda doctrina Apoſtolorum & communione; *viz. (ἃ exegeret.)* fractione panis & precibus. vid. *M. in Mal. 1. 11. p. 14.*

Heb. 4. 12, 13. Locutus fuerat eoſq; Div. autor de illo Dei decreto, quo ſtatuerit juramento non ingreſſuros rebelles in requiem ejus. Metuendum hoc decretum docetur: Dei enim verbum non intermori, aut revocari, ſed vivere, non vi carere, ſed efficax eſſe ob adjunctam potentiam; non falli ſive in exequendo vel judicando, ob adjunctā ſapientiam, cum nec tam occultum ſit quicquam in homine ad quod non penetret, nec ulla res ſit quæ ejus notitiam fugiat. Nam per Proſop, ex Meton. ortam, tribuuntur quædam Dei decreto, quæ Deo decreta exequenti conveniunt. *Crellius de vera rel. p. 338.*

Joh.

Joh. 8. 33. Sic locuti sunt, quia erant ex Abrahamo, & 33. בני חורין Filii albarum, seu albis vestibus indutorum, i. e. generosi. 2. quia non erant idololatræ. vers. 41. Let him hear what the spirit saith to the Churches. 4. There are some such speeches are more lofty then can best any thing in these Churches. 5. No stories relate the full impletion of those Prophecies in those Churches. Vide ergo anon 7. Ecclesiæ typi sunt totius ecclesiæ ad finem mundi, juxta 7. distinctas periodos. Ephesus primitivæ ecclesiæ, plurima fortiter passæ; sed tandem in amore decreſcentis, unde apostasia, 2 Theſ. 2. 10. Laodicea, typus ecclesiæ post Antichristi, omniumq; hostium interitum securitate tandem diffluentis: Contra quam suscitabitur Gog & Magog.

Rev. 8. 1. Silence in heaven about the space of halfe an houre i. e. interregnum in imperio Rom. per 8. dies & dimidium. (Hanc enim proportionem servant prophetici anni, menses, &c. In anno prophetico numerantur dies 360. omiſſis quinq; sicut patet ex Apocal.) Mortuo enim Joviniiano, noluerunt imperatorem creare in Terminalibus, ne omen esset imperium habiturum terminum.

Rev. 9. 20. ἵνα μὴ προσκυνῶσι τὰ δαίμονια: This was after the sixth trumpet, ergo in ὑσέποις χαρποῖς, upon the same stage where the rest were acted, ergo within the compasse of the Roman Empire, not done by Jews and Turks, who abhor all images, ergo by Christians; not Protestants, ergo Papists. Δαίμονια: Judæi norunt dæmonas ab Ethnicis cultos non esse ani-

animas defunct. hominum, sed diabolos, ideoq;
hi in Evangelio sic vocantur. Sed Ethnici autores
in bono, vel potius indifferenti sensu hanc vocem
usurpant: Et sic Paulus (Act. 17. v. 18. 22. Δαί-
μονες ἐσὶν οὗτοι -- *you have Demons enough*, 1 Cor. 10. 21.
πρὸς τὴν δαίμονιον, loquitur de sacrificijs Gentili-
um) & sic Joannes in Apocal.

De Judæorum captivitate & reductione, & ho-
stium perditione vid. Isa. 24. 1. ad. 27. f. 24. 21.

כְּמֵרִים הָמִירִים Rome.

Mysterium iniquitatis i. e. Antichristianismus
operabatur quidem in tempore Apostolorum, sed
in vigore suo revelandum erat, cum tolleretur
Rom. imperium, 2 Thes. 2. 7. (sic enim patres ex-
ponunt πῶς ἔρχεται) & reges inciperent in Euro-
pa. R. 17.

אֲנָשֵׁי חַיִּל i. e. Viri militares, *trained soldiers*. Sic
Saul. ἄνθρωποι i. e. People, 1 Pet. 5. 5. correl. ἐπιστολῇ.
Prov. Sape, *my son*, i. e. Disciple Isa. 29. 13. יְהוָה
& est pro מַלְמֶדֶת וְדַמָּה & רִחְוֵי מַלְמֶדֶת.

1 Cor. 13. 5. ὃ καὶ οὐ λογίζεται τὸ κακόν, non computat ma-
lum i. e. injuriam acceptam.

Amos 9. 12. וְרָשׁ יִרְשׁ, & pro אֲרָם lege אֲרָם
& conveniet cum Act. 15. 17. ubi Apostolus corri-
git textum Hebr. & translationem 70. nec tamen
ei credunt objicientes Apostolos sphalmata scri-
barum siqua essent in textu Heb. fuisse correctu-
ros. Hic promissionem fore, cum convertentur
Judæi, Gentiles, super quos invocabitur nomen
domini, convenit scopo Apostoli.

Judæis

Judæis 71 sunt Archangeli, Michael, Gabriel, Raphael, Uriel, &c. (ad quam formam Daniel constituisse videtur regnum Persicum. Ezr. 7. 14. *Eth.* 7. 14.) Horum typi fuerunt 7. lampades, Ex. 25. 37. *Zach.* 3. 9 & 4. 10. Ubi periodus incipere debet. *These 7. are the eyes*, Dan.

10. 13. *Job* 12. 19. *Rev.* 1. 4. 4. 5. & 5. 6. Fors huc spectat illud, 1 *Tim.* 3. 21.

Dan. 7. 29. *Till the thrones were set.*

Antiquitus consecrationi addita fuit execratio *Ezr.* 6. 12. (so in founding our Abbies) unde כרת significat consecrationem & anathema.

יפוד pro magno (auri sacra fames:) quomodo apud Hebr. Niniveh dicitur urbs dei, Cedri Dei &c.

Profelytae } Porta.
Justitiæ.

Priores incircumcisi observabant solum præcepta Noæ (vid. *Schindl.* in מצוות)

Talis Naaman, Cornelius, &c. Judæis immundi erant, nec regnaturi in adventu Messia: attamen oblationem mittere potuerant, &c. Posteriores circumcisi ad totius legis observationem obligati erant, & Judæis pares. *Act.* 15. Conclufum est Gentiles ad Christum conversos fore prioris generis.

Judæi devotiores expectabant vitam æternam per Messiam, *Luc.* 2. 25. 38. & 23. 51. Alij erant magis Athei. Priores ממזרים illi, *Act.* 13. 48.

Judæi infernum denotabant nomine Gehennæ, & maris mortui, 2 *Pet.* 2. 6. *Jud.* 7. *Rev.* 21. 8.

Arabice,

Arabice, mare mortuum vocatur mare alſphat .i. e. picis ; unde Asphaltites.

Aff. 3. 19. ὁ πῶς, *That the times of refreshing may come.* Hæc tempora ſerius aut citius ventura erant, prout Judæorum Gens ſerius aut citius Chriſtum recipere. Hinc Dan. tempus, tempora, &c. Non dies & menſes, ut Johannes, cui ſoli inter Apoſtolos revelata eſt longa captivitas. Chriſtus per mortem meruit ſcientiam temporis refrigerij, *Rev.* 5. 9. Unde adhuc in vivis, *Mar.* 12. 32. *The Empire of Rome would ſaine have ended with Nero; but becauſe of the obſtinacy of the Jewes, was ſpun out, an image of it made, &c.*

Poſtrema capita *Zachariæ* non erant ejus, ut pote cujus tempori res contentæ non conveniunt : Unde *Matt.* 27. 9. recte tribuuntur *Jeremiæ*. Ibi ſumatur ἑλαβον in prima perſona, & in ἐδωκεν deleatur v. & ſic (verbis, *the price ad value*, ſummam *Zach.* 11. 12. complectentibus parentheſi incluſis) conveniet cum *Zach.* 11. 13. modo legatur כר pro ביה.

Ἐπιούσιος vox ὁ ὑπερβύσιος abundans ἐπὶ : competens. קח קח.

Marc. 16. 2. ἀπατείλαντος τῷ ἡλίῳ (fors) juſtitia .i. e. Chriſto.

Papa, & aſſectæ magis intimi deſcendunt vivi in Gehem. *Rev.* 19. 20. *Numb.* 16. 23.

1 Chr. 6. 28. Deſunt nonnulla, ſc. Samuel filius ejus ; dein omittitur nomen primogeniti, .i. e. Joel (*1 Sam.* 8. 2. & v. 33. hujus cap.) & ad ſupplementum יושי, & ſecundus fit nomen proprium.

1. *dem. 6. 4.* Legatur cum interrogatione, sicut
precedentes, & sequens, quod etiam facit Castelli-
o: & per *ἑθνησύνῃς ἢ ἑλληνιστῶν*, intell. Ethnicos.

Antiqui pompas, quibus renuntiatur in baptis-
mo, non referebant ad mundum, sed Satanam,
[*παύσαι τοὺς πομπῆς οὐ*] intelligentes ludos the-
atricos in honorem Idolorum celebratos; cujus-
modi hodie sunt processiones in honorem sancto-
rum.

Marc. 13. 1. *ποταπὸς ὀλίβου.* Loquuntur de por-
ticu orientali versus montem Olivet, quæ ex la-
pidibus vastæ magnitudinis plumbo & ferro con-
iunctis constans, sola ex omnibus ædificiis templi a
Solom. constructi mansit post captiv. Babyl. vid.
Joseph. de antiq. Jud. l. 15. c. 14. unde dicitur por-
ticus Solomonis, *Jo. 10. 23.* & alibi.

Hæbræa poësis rhythmum habuit, non in sono,
nisi fortuito, sed in sensu; idem vel simile, diversa
phrasi reduplicans. Hoc si observetur, multorum
locorum expositioni facere præferet.

2 Chron. 17. 13. Non quod tot milites, seu viri
militares (sc. 1160000.) Jerosol. commorati sunt
(quod vocula [*were*] a translatoribus addita sig-
nificat) sed per reduplicationem Hæbræis familia-
rem vox *מלחמה* negotium militare, & *מלחמה* *ו' מלחמה*
eodem spectant, ut sensus sit eum habuisse multos
milites, partim Hierosolymæ, partim in alijs civi-
tatibus Judæ. Quæ distributio habetur etiam, *v.*
19. Nam *מלחמה* non modo significat præter, sed &
præterquam, excepto; itaq; sensus est, viros mi-
litares prius enumeratos ministrasse Regi Hiero-
solymis, exceptis quos disposuit in munitis ur-
bibus Judæ.

2 Sam. 21. 19. Mendose scribitur, uti patet ex collatione, יערי est יעיר pro Chr. 20. 5. transposito י posteriori 2. מני ex fine versiculi immediate postponitur voci יערי nullo sensu 3. בית scribitur pro לחמי הלחמי 4. אחי pro אחנליח גליח.

Rom. 8. 15. Nemini licuit Patrem Abba vocare, nisi libero nato, aut facto (Selden ex Talmud) Hinc Deus in novo Testamento non sic vocatur, nisi a Christo, Marc. 14. 36. & a fidelibus hic, Gal. 4. 6.

FINIS.
